

Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, мартын 17, 1990 он

№ 12 (7083)

Сэн 5 мүнгэн.

ҮГЛӨӨДЭР

ТААНАД ДАХЯАД hУНГАЛТАДА ХАБААДАХАТНАЙ.

ЗАЛУУ КАНДИДАДУУДАЙ ТҮЛӨӨ ДУУГАА ҮГЭХЫЕТНАЙ УРЯАЛНАБДИ!

Арадай депутадуудай корпусто республикын залуушуул үсөөнөөр оруулагдаа гэжэ 1990 оной мартын 4-дэ үнгэргэгдэhэн РСФСР-эй ба Буряадай АССР-эй, нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудай hунгалтануудай дүнгүүд харуулаа. Республикын ерээдүй эдэбхи үүсхэлтэй, политическэ бэлэдхэлтэй залуу хүнүүдhээ гол түлэб дулдыдаха гэжэ hунгагшад мэдэнэ еhотой.

ВЛКСМ-эй обком залуушуулай түлөөлэгшэдэй түлөө дуугаа үгэхыетнай уряална. Соведүүдтэ залуушуулые дэбжүүлэгты! Залуушуул — манай ерээдүй!

1. Михайлова Д. М. — Улаан-Үдын телевидениин студиин идхаагын редакциин редактор — Красноармейскэ 8-дахи округ.

2. Вишняков Г. П. — «Спецстроймеханизация» трестын 2-дохи СМУ-гай мастер — Геологическа 23-дахи.

3. Серебренников М. И. — Буряадай hургасалай комбинадай үйлэдбэриин мастер — Школьно 48-дахи.

4. Дружинин А. Л. — «Буряадай залуушуул» газетын редактор — Серовско 50-дахи.

5. Никитин Ю. В. — Галуута-Нуурай ГРЭС-эй парткомой секретарь — Строительна 61-дэхи.

6. Черных Г. С. — Гусиноозерско филиалай 2-дохи ПАП-ай начальник — Первомайска 64-дэхи.

7. Чунаилев В. В. — ВЛКСМ-эй Баунтын райкомой секретарь — Севернэ 76-дахи.

8. Семенов Б. Ц. — Михайловкын совхозой директор — Михайловска 102-дохи.

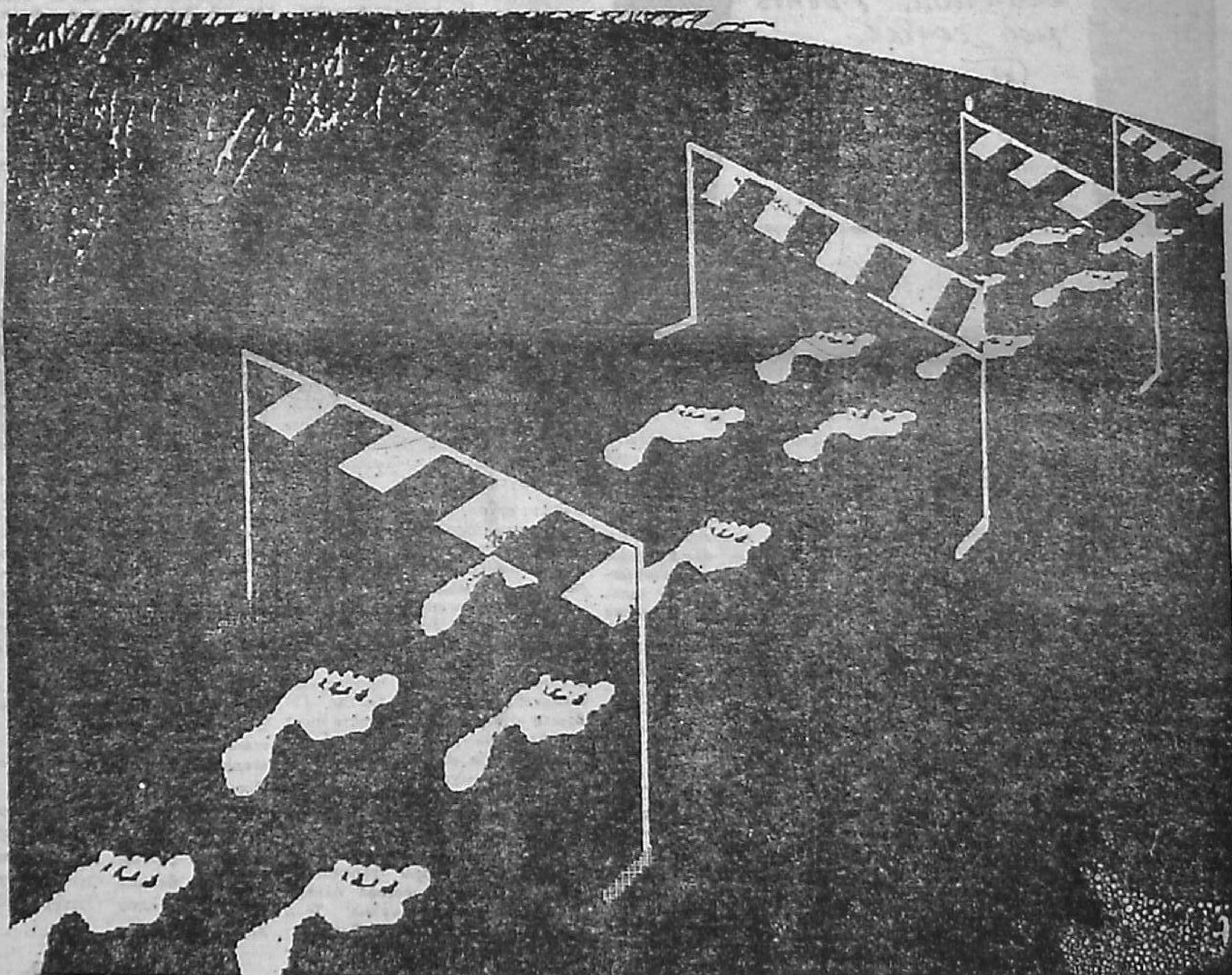
9. Смолина О. И. — Джидакомбинадай инженер-конструктор — Городской 104-дэхи.

10. Батуев Ц. Б. — ВЛКСМ-эй обкомой нэгэдэхи секретарь — Оронгын 109-дэхи.

11. Ястребов Ю. Е. — ВЛКСМ-эй Сэлэнгын ЦКК-гай ВЛКСМ-эй комитедэй секретарь, Сэлэнгын 117-дохи.

12. Шарастепанов Б. Д. — Орлигой дунда hургуулиин директор — Ахын 145-дахи.

13. Топский Ю. К. — ЛВРЗ-гэй мастер, Аршанска 11-дэхи.

Дорюунаар алхалыш, Буряадаймнай шэнэ Советүүд!

ЯМАР ЭРИЛТЭНҮҮД ТАБИГДААБ?

Элдэб янзын мэргэжэлтэй хүнүүдэй (түмэр замшад, ое-долшод, шорой хамагшад гэхэ мэтэ) забастовконуудые үнгэргэхэдэ балай гайхахаа болеобди. Закавказида, мүн бусад республиканууддта хүшэр байдал тохеолдонхой... Харин мүнөө студентнүүд буһалгаалхаа байна гэжэ дуулахадаа, гайхаһан байнабди. Улаан-Үдын багшанарай институтда студенческэ забастовко эхилшоо. Студентнүүд хэшээлнүүдтээ ябахаяа таһа арсаһан байна.

1—4 курсануудай 190 студент сэрэгэй бэлэдхэлэй хэшээлнүүдтэ хэдэн үдэрэй туршада хабаадабагүй. Багшанарай институтда сэрэгэй бэлэдхэл гол предмедүүдэй нэгэн гэжэ тоологдодог. Институтда сэрэгэй эхин бэлэдхэлэй багшанарые (военругуудые) болон физкультурын багшанарые бэлдэдэг сэрэгэй кафедра бии юм.

...Ингэжэ 239-дэхи аудитори соо хүн зон олоороо сугларжа, ехэл хүлгөөтэй байба. Политуправлениин хүдэлмэрилэгшэ, офицернүүд (сэрэгэй кафедра, ректорадһаа гадна, округой штабай мэдэлдэ байдаг), ректорадай түлөөлэгшэд, кафедрануудые даагшанар, багшанар, студентнүүд эндэ суглараа.

Студентнүүдэй ямар юумэндэ дураа гутаһые хараад үзэе.

Хуушан методикоор лекцинүүд уншагдана, бүхы юумэ сээжэлдэхые, эхинһээнь эсэс хүрэтэрнь конспект бэшэхые баадхана. Һургуулиин хэшээлнүүдые олон жэлдэ заажа үзэһэн бэрхэ мэргэжэлтэд лекцинүүдые уншаха ёһотой гэжэ студентнүүд эрилтэ табина.

Бэеэ даагаад хэшээлнүүдые үнгэргэхэ, ном үзэхэ тусхай үдэрнүүд сэрэгэй кафедрада бии. БГПИ-гэй сэрэгэй кафедрын начальник Любавский гэгшэдэ студентнүүд коллективнэ бэшэг бэшээ. Багшанар студентнүүдтэй һайнаар хөөрэлдэжэ шададаггүй, бүдүүлиг абари зан харуулдаг гэжэ бэшэг соо хэлэгдэнэ. Студентнүүд А. Гармаевые, А. Мондоевые, Б. Нимажаповые институдһаа гаргажархихабди гэжэ багшанар ходо айлгадаг. Имэ ябадалда эсэс табихые студентнүүд бэшэнэ.

Полковник А. Гостюхин студентнүүдтэй хөөрэлдэжэ шададаггүй, ходо хараадаг, тэрэниие ажалһаа болюулха хэрэгтэй гэжэ студентнүүд шанга эрилтэ табина.

Сэрэгэй формо хубсаһан юундэ һайшаагданагүйб? Гурбан хүндэ нэгэ комплект үгэжэрхихэдэнь, ехэл таагүй шэнги байдаг. Хирэ хүлһэн, шорой болошоһон хубсаһа ээлжээгээр үмдэхэ хэн дуратай байхаб даа. Сайбар үнгэтэй гутал, джинс үмдөөд ерэхэдэ, баһал дурагүй байха. Үһэеэ богонеор тайрагты, сомороор абаад ябагты гэжэ байгаад дураа гутаха ушарнууд ходо болдог байдаг. Теэд студентнүүд вузда һуранабди, армида алба хэнэ бэшэбди гэжэ һөөргэдэхэ.

Хэрбээ табан жэлэй саада тээ студентнүүдэй иимэ эрилтэнүүдые табяа һаа, институдһаань гаргаха, ударидагшадыень шангаханаар хэһээхэ һэн. Теэд мүнөө саг хубилаа ха юм даа. Ректорат, сэрэгэй кафедра, вузай багшанар студентнүүдэй эрилтэнүүдые хаража үзөөд, тэдэнииень дүүргэхэ гэжэ шиидээ.

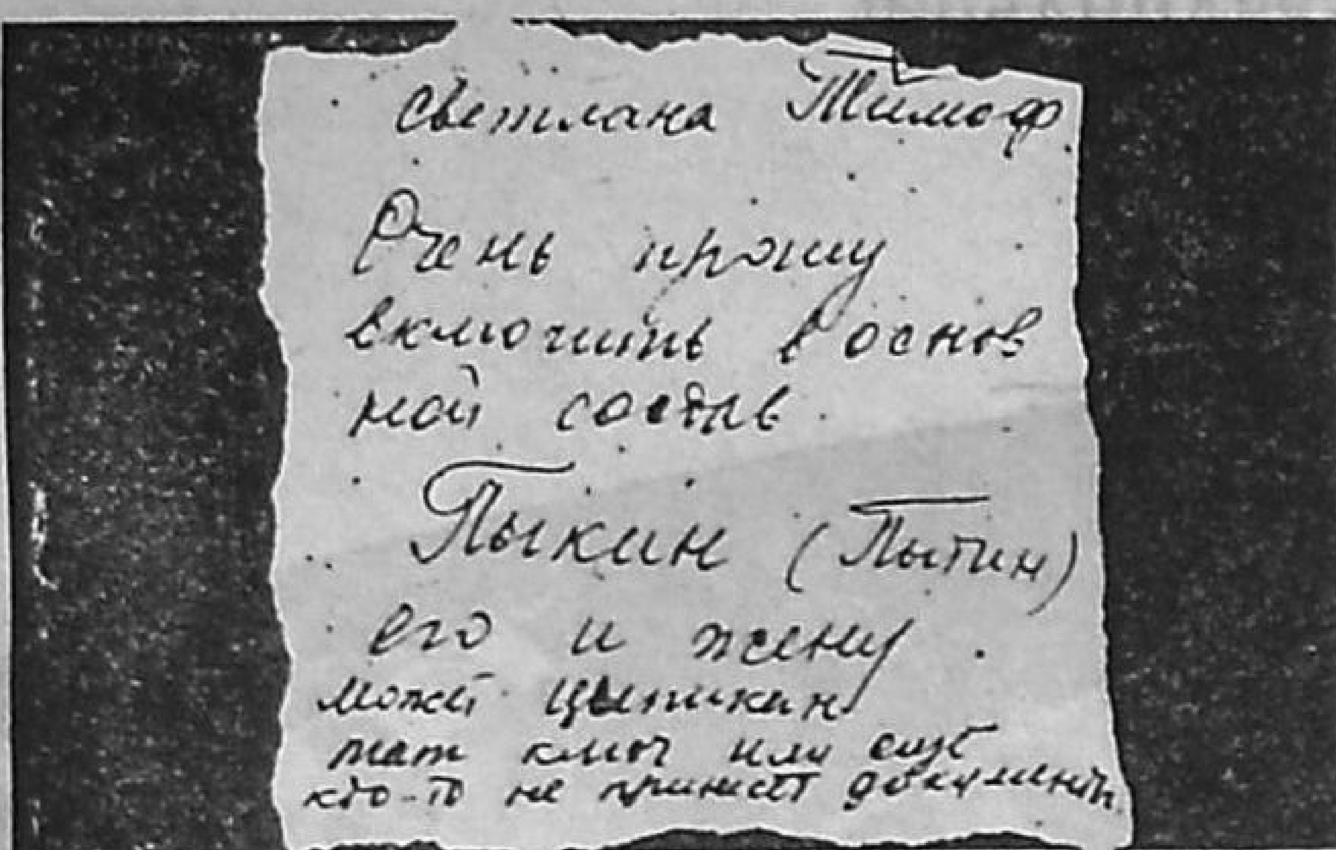
Кафедрын багшанарые ажалдань үлөөхэ, ажалдаа шэнээр хандахыень уялгалха гэһэн шиидхэбэри абтаа.

Теэд наһатай болоһон полковник А. Гостюхин армиин гурим сахижа һурашаһан хүн ха юм даа. Тэрэниие мүнөө хубилгажа шадахагүйбди. Ажалдаа зохеохы ёһоор хандадаг байгаа һаа, тэрэ студентнүүдэй дура гутаахагүй һэн. Һургуулиин үхибүүдтэ зааха багшанарые бэлдэнэбди гэжэ сэрэгэй кафедрынхид юундэ мартанаб?! Ажал хэрэгтээ зохеохы ёһоор хандаха гээшэ тэдэнэй гол уялга болохо ёһотой.

Уншагшадта хүлеэгдээгүй зобшолол хэжэ магадгүйб. Военругай мэргэжэлдэ 190 хүбүүд һурана. Теэд һургуулида сэрэгэй хэшээлнүүдые үнгэргэлтэй гү? Иимэ хэшээлнүүд ямар туһатайб? 17-той болотороо һурагшад Калашниковай автомат задалажа, суглуулжа һурана ха юм. Теэд үшөө ямар ондоо юумэндэ военругууд һургадаг бэ?

Тиимэһээ сэрэгэй хэшээлнүүдэй орондо хүгжэмэй, уран шүлэгэй, харилсаанай хэшээлнүүдые үнгэргэдэг болоол гэжэ дурадхаха байнаб.

Е. ПАНИНА,
манай корр.

Светлана Тимоф
Очень прошу
включить в основной состав
Пыкин (Пыпин)
его и жену

ХЭД «ТОЙОТОДО» ХҮРТЭНЭБ?

«Тамархада болохо!»— гэжэ захиралта үгтэжэ, томо лайнер Номгон далайн уһа эсхэн урагшаа шуумайшаба. Палуба дээрэ жаргалтай пассажирнууд хэды баяртай, хүхюутэй байһанаа нюунгүйгөөр миһэрэн зогсонод. Теэд тэдэнэр баярлангүй яахаб даа — Нагасаки болон Кагосимы, Осака болон Токио хүлеэнэ ха юм. 45 хүнһөө бүридэһэн бүлэг туристнууд Токиогой музей, Диснейленд, императорай ордон болон бусад шухаг газарнуудтай танилсаха байба. Энээнһээ гадна, «Русь» гэжэ теплоходой палуба дээрэ «Тойота» маркын 9 автомобиль асарха эрхэ олгогдоо. Эдэ машинануудһаа арсалдаан эхилээ.

УРДА ТЭЭНЬ...

Теплоходой тамархаһаа холо урид «Интурист» гэжэ Буряадай отделенидэ холын орон руу ошохо туристнуудай список бэлдэгдэһэн байгаа.

«Интуристые» даагшын уялга дүүргэжэ байһан Светлана Тимофеевна Рабданова группын хүтэлбэрилэгшэ Н. М. Кирдеевтэ список асаржа үгэһэниинь тэрэнь һөөргөө удаан бусаагдаагүй. Ерээдүйн хүтэлбэрилэгшэ хоер долоон хоногой туршада списогтэй танилсаа. Гурбадахи долоон хоногой эхилхэдэ, Светлана Тимофеевна дураа гутажа эхилбэ. Богони болзор соо хүнүүд документнүүдээ бүридхэжэ үрдихэгүй гэжэ хэндэшье эли ха юм...

Партиин обкомой гүрэнэй-эрхэ хуулиин таһагые даагша Н. М. Кирдеев одоошье үнөөхи списогээ һөөргэн бусааба. Тэрэ список сооһоо түрүүшээр бэшэгдэһэн арбан фамили зурагдажа, шэнэ хүнүүд оруулагдаһан байгаа һэн. Список соо Роспродторгын кадрнуудай талаар директорэй туһалагша Ринчино, Бурятагропромпроектын директорэй орлогшо Загузин, юстициин министрэй орлогшо «Батоев, «Бурятагропромстрой» нэгэдэлэй түрүүлэгшын орлогшо Шестаков болон бусад үндэр дээдэ тушаалтад оруулагдаһан байба.

Партиин обкомой таһагые даагша список сооһоо юрын ажалтай хүнүүдые (медсестра, официантка, диспетчер, проходчик, ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ, инженер гэхэ мэтэ) өөрөө мэдээд гаргажархео. Гэхэ зуура, Н. Кирдеев Улаан-Үдын горсоведэй депутат болонхой.

«Интуристын» хүдэлмэрилэгшэд списогэй шэнээр бүридхэгдэхэдэ дураа гутажа, ушар шалтагааниинь мэдэхэ гэжэ оролдоо. Ингэжэ С. Рабданова Николай Михайловичтай уулзаһан байна. Наһажаал хүнүүдые иимэ холын аяншалгада эльгээхэнь аймшагтай байна гэжэ Н. Кирдеев хэлэхые оролдоо. Медсестра Кураева болон багша Тармаева 1925 ондо түрэһэн байна. Үндэр наһатай пенсионернүүдэй замдаа үбдэшоо һаань яахабибди гэжэ тэрэ ехэтэ һанаагаа зобохо юм. Харин Покровская үшөө залуу байна, аяншалгада ошожо үрдихэ гэжэ һэнгэргүйгөөр хэлээ.

Профсоюзай областной Советэй түрүүлэгшэ Розановой хабаадалгатайгаар үнгэрһэн суглаан дээрэ «Интуристын» хүдэлмэрилэгшэд список хубилгангүйгөөр үлөөхэ эрилтэ табяа. Ингэжэ энэ суглаан дээрэ бүхы хуушан кандидатуранууд список соо үлөөгдэһэн байна. Гансал Кураева эндэ нэрлэгдэнгүй үлэшоо. Тэрэнэй орондо Назаренко бэшэгдэбэ.

Одоошье теплоход аян замда мордобо... Япон ороной эрьенүүд хэзээ харагдажа эхилнэ ааб гэжэ туристнууд шэртэн харана... Палуба дээрэ Буряадай 45 туристнууд зогсоно.... Тэдэнэй дүрбэдэхи хүн бүхэн үндэр дээдэ тушаал эзэлнэ. Байкалрыбпромой генеральна директорэй орлогшо, худалдаа наймаанай министерствын министрэй орлогшо, «Байгал» гостиницын директор, энэ ресторанай директорэй орлогшо... Цехэй начальник, Буряадай АССР-эй МВД-гэй ажалаар залан заһаруулгын хэрэгүүдэй талаар таһагай начальник, вузай декан, летчигүүдэй отрядай командир, больницын отделениие даагша гэхэ мэтэ тушаалтадшье бии...

«Роскульторгын» директор болон худалдаа наймаанай министрэй орлогшо Токиогой үйлсэнүүдээр ябажа, орон нютагтай танилсаха эрхэтэйл юм бээ. Теэд энээн тухай хэлэхэеэ һанана бэшэбди.

Манай республикын гурбадахи хүн бүхэн холын аяншалгада гараха эрхэтэй. Группа бүридхэлгын үедэ энэ элитээр харагдаа.

Капиталис оронуудаар аяншалха путевконуудые предприятинууд болон эмхи зургаануудай профкомууд тарааха ёһотой. Группын анкетэнүүдые харахадамни, профкомой шиидхэбэритэй документнүүд үсөөн байгаа һэн.

Жэшээлхэдэ, «Байкалрыбпромой» генеральна директорэй орлогшо Сергей Эдуардович Палубиста тэрэнэй аяншалһан тухай тогтоол үгы. Зүгөөр загаһанай ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзуудай обкомой түрүүлэгшэ В. Шулевай иимэ буулгабари бии: «С. Э. Палубиста турпутевко үгэхэ тухай «Байкалрыбпромой» хүдэлмэрилэгшэдэй һанамжые дэмжэхэ шухала».

Гэхэ зуура, өөрынгөө генеральна директорэй орлогшодо путевко үгэхэ гэһэн һанамжатай байгаабди гэжэ нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэд мэдэнэ ха гү?

Үбгэ һамган Пыкинтэндэ (тэрэ өөрөө 3-дахи ПАТП-да таксистаар, һамганиинь ательегэй даагшаар, мүнөө гэрэй эзэн эхэнэр болонхой) профкомой шиидхэбэринүүд үгы байгаа. Гэбэшье «Интуристын» адреста иимэ саарһан бии (зураг харагты).

Энэ саарһа облсовпрофой физкультурно-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин таһагые даагша В. Гаврилова «Интуристда» эльгээһэн байгаа. Иимэ бэшэг саарһанууд эльгээгдэжэ, облсовпроф болон «Интурист» хоерой хоорондоо нягта холбоо барисаатай байһыень гэршэлэн харуулна. Теэд иимэрхүү зууршалгын бэшэгүүдээр нэгэл хүнүүдэй хилын саагуур аяншалхаяа ошодог байһаниинь ехэл гайхалтай.

Автотранспортна предприятиин профком Пыкиниие юундэ ходо ходо урмашуулнаб? Дунда зэргын салин хүлһэ абажа байгаашье һаа, тэрэ 1976 ондо Сири—Иордани, 1980 ондо Болгари—Югослави, 1982— Турци — Греци — Кипр — Египет, 1985— Монгол, 1987 ондо Чехословаки, 1989 ондо Япони (һамгантаяа хамта) ошожо үрдиһэн байна. Предприятиин профкомой иимэ түргэнөөр тэрэниие ходо ходо урмашуулжа байгаагүйнь мэдээжэ юм бээ. Теэд Пыкинэй иимэ гоеор сагаа үнгэргэжэ, хилын саагуур аяншалан сэнгэхын тула хэн һанаагаа зободог байгаа хаб? Эндэл «үлөөжэрхиһэн» Кураева тухай дурдаагүй гаража бололтой гү? Путевконуудые хубаарилгада үнэн зүб ябадал гаргагдана гээшэ гү? Анкетэнүүдтэ хабсаргагдаһан олонхи тогтоолнуудай доодын эмхинүүдһээ бэшэ, харин профсоюзуудай президиумһээ эльгээгдэдэг байһаниинь гайхалтайл. Энэ круизда аяншалагшадай дунда профсоюзна хүдэлмэрилэгшэд байлсаа. ПК-гай түрүүлэгшэшье, орлогшошье аяншалгада хабаадалсажал байдаг. Ой модоной, саарһанай болон модо болбосоруулдаг промышленностиин хүдэлмэришэдэй профсоюзай Буряадай обкомой түрүүлэгшэ Владимир Иванович Найденов Японоор аяншалха турпутевко үгэхэ тухай тогтоол өөрөө өөртөө бэшээд, гараа табижархео. Һүүлэй һүүлдэ элдэб хубиин шалтагаанаар тэрэ ошожо шадаагүй. Теэд ошохо гэжэ путевко өөртөө бэлдэһэн лэ байгаа бшуу!

Энээнһээ гадна, нэгэ эмхиһээ хоер хүнэй иимэ аяншалгада ошоходонь, таанад ямараар хандаха байнат? Жэшээлхэдэ, ЛВРЗ-гэй спортклубһаа С. Лощенко болон В. Филатов һамгантаяа аяншалаа. Республикын хэмжээндэ спорт хүгжөөлгэдэ ЛВРЗ-гэй спортклуб айхабтар ехэ хубитаяа оруулдаг бэшэ гү? Али эндэ ондоо хэрэг хамаатай байжа болоо гү? Тиигээд тиитэрээ эдэ хоернай аяншалгаһаа машинануудтай бусаа. Энэшье һонирхолтой байна. Лощенко һүүлэй хэдэн жэлэй туршада гурба дахин машина һэлгээ. Японие тойроод аяншалга үйлэдбэриин түрүүшүүлые урмашуулгын аяншалга мэтээр хараалагдаһан байгаа гэжэ хэлэхэеэ мартаад байнаб. Зүгөөр турпутевконууд ондоо тээгүүр хубаагдашадаг байна.

ТИИГЭХЫН ОРОНДО...

Машина худалдажа абаа юм бээ, яахамнайб гэжэ һаналтай бэшэ гү? һэлгэһэн мүнгэниинь хүреэл хадаа болоо даа гэжэ һанахаар. КПСС-эй обкомой гаражай жолоошон Матвеев эбдэршэһэн машина худалдажа абаа. Харин бүлөөрөө ошоһон хоер тэрэнһээ нэгэ бага дээрэ машина абаа. Хэрбээ арга боломжын олдоо һаань, таанад худалдажа абаха бэшэ һэн гүт? Хооһоор бусангүйгөөр, абахал һэнта даа. Теэдшье аяншалга 2,5 мянганһаа 3,5 мянган түхэригтэ болоно бшуу. Энэмнай нилээд ехэхэн мүнгэн ха юм. һэлгэдэг мүнгэниинь өөдэгүйхэн: 500 түхэриг түлөөд, орондонь 50 түхэриг мэтэ мүнгэ һэлгэжэ абахаш.

Эртэ урдын үзэсхэлэнтэ һайхан ороной гое һайхан байгаали, элдэб зүйлнүүдые сэдьхэлээ ханан харахын орондо энэ өөдэгүйхэн мүнгөөр һэлгэжэ, юу абалтайб гэжэ иишэ тиишээ һахь-һалаг ябуултахаш. СССР-һээ харин гүрэнүүдээр аяншалдаг туристнууд ехэл доромжолһон эрхэ байдалда табигданхай. Юундэб гэхэдэ, һэлгэһэн мүнгөөрөө үнинэй хэрэгһээ гараһан, шорой дээрэ хаягдаһан машина гү, али оройдоол хоер кассетник худалдажа абаха аргатай байгдадаг. Үгы гэбэл, һэлгэһэн мүнгөөрөө хоер паар туфли абахаш. Түлбэритэй туалетүүдэй байгаа һаань, юушье абангүйгөөр ерэжэ болохот.

Иимэ түлюур түйган эрхэ байдалда мүнгэгүй байгаад, үхибүүндээ оройдоол нэгэ багахан пакет хатуу конфетэ худалдажа абахаш.

— Япон орон тон ехээр һайшаагдаа,— гэжэ ТСК-гай цехэй начальник Т. А. Рубцова хэлэбэ.— Зүгөөр бүлэгэй гэшүүд хоорондоо эбтэй зетэй, бэе бэедээ зулгы зохидоор хандана гэжэ хэлэхын аргагүй.

Жээрэбээр талонууд татагдаха гэжэ һураг суугай тараһанай һүүлээр элдэб хүлгөөн үймөөн эхилшоо һэн. Түрүүшээр иигэжэ хэлэбэ гээшэ: валютатай, гэр бүлөөрөө ябаһан хүнүүд булюу эрхэтэй байха. Бүлэгэй гэшүүд тон ехээр дураа гутаба. Хаана, хэзээ иигэжэ бэшээтэй байгааб? һүүлэй һүүлдэ дуратай хүнүүд бултадаа жээрэб татаха гэжэ тогтообо. Жээрэб татаха дуратайшуул нилээд олон болошобо. Хэрэгһээ гаража, хуушаршаһан «Тойота» машиные Союзда баяртайгаар угтан абаха ёһотой. Юундэб гэхэдэ, тэрэниие хараха янзада яһала зохид, табан жэл соо ашаглагдаһан байгаашье һаа, ямаршье һаадгүйгөөр ябана. Союзда тэрэниие шэнэ «Волгын» сэнгээр — 15 мянгаар худалдажа боломоор. Зүгөөр бултандань машинын хүртөөгүйнь мэдээжэ. Оройдоол 9 хүн аза талаантай байгаа.

Хэн, хайшан гээд бүлэгтэ оруулагдаһан байгааб гэжэ голхорогдоһон шодой тодорхойлжо эхилхэдэнь, эгээл зохидгүй түүхэ захалшоо һэн. Харин таанад юу хүсэхэ байнабта? Японой эрьенүүдээр «Русь» теплоход тамаран ошохол...

Е. СЛУГИНОВА,
манай корр.

Хэниинь шэлэлтэйб?

ДЭЛГҮҮРТЭ АЛЬТЕРНАТИВА ҮГЫ

СЕРГЕЙ ГАВРИЛЮК территориальна 807-дохи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидат. Тэрэ авиационно завод дээрэ инженер-конструктороор хүдэлдэг. Энээнһээ гадна Сергей Улаан-Үдын авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй һунгагшадай клубай правлениин түрүүлэгшэ, һунгагшадай городской клубай правлениин гэшүүн.

Корр.: Сергей, та «радикал» байнат. Би танай программын тезисүүдтэй танилсааб. Тэдэтнай депутадуудай регион хоорондын бүлэгэй тезисүүдтэй таарална. Энээнтэй дашарамдуулан, энэ бүлэгтэ та ямараар хандадагбта!

С. Г.: «Радикал» гэһэн үгые мүнөө партийна-гүрэнэй аппарадтай хамта бүхы аюул тохеолдуулаа гэжэ ээмэлнэ. Иигэжэ алдуу гаргана гэжэ һанаха байнаб. Аппарадай эдэбхи үүсхэлтэйгээр хүдэлөөгүй, бодожо үзэһэн реформонуудые абаагүй, тогтошоһон байдалые усадхажа, шэнэ хараа шугамуудые бэелүүлхэ гэжэ оролдоогүй байһан дээрэһээ обществодо орео хүшэр байдал тохеолдоо гэжэ һанагдана.

Энээнэй эсэстэ шэнэ хараа шугам бэелүүлэгдэнэгүй. Радикализм гээшые бүхы шиидхэбэринүүдые удаа дараалан эрид шууд бэелүүлгэ, хуушарһан үзэл сурталай һургаалнуудһаа арсалга, дэлхэйн дүй дүршэлые хараада абалсалга гэжэ би ойлгохо байнаб.

Регион хоорондын бүлэг тухай хэлэхэ болоо һаа, энэмнай нэрэ хүндэтэй депутадуудай бүлэг болоно. Тэдэнэй зохеоһон хараа бодолнууд мүнөө бүгэдэндэ һайшаагдана. Тэдэ гэбэл, олон парти бии болголго, президентын институт байгуулга тухай, тåряашадта газар дамжуулан үгэхэ тухай, гүрэнэй предприятинуудые ажалша коллективүүдэй зөөри болгожо үгэхэ тухай болоно. Мүнөө регион хоорондын бүлэг бүхы хуулиин проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадана.

Корр.: Та дэлгүүрэй экономико гээшые юун гэжэ ойлгодогбта! Дэлгүүрэй экономико даалгаһан найдалыень харюулжа үрдингүй. Энээндэ та ямараар ханданабта! Үгы гэбэл, айха үндэһэ баримта үгы гэжэ тоолохо байна гүт!

С. Г.: Хэрбээ тобшохоноор харюусаха болоо һаа, дэлгүүрэй экономико гээшэ бэеэ даагаад эд бараае үйлэдбэрилгэ, «эрилтэ-дурадхал» гэһэн гуримай еһоор эд хэрэглэгшэдтэй холбоо барисаа тогтоолго гэжэ ойлгохо байнаб. Иимэ байдал эрдэмэй үндэһөөр тайлбарилагданхай. Хүн түрэлтэн гээшэ мэдээсэлнүүдые суглуулжа болбосоруулхын тула техническэ шухала хэрэгсэлнүүдээр гүйсэдөөр хангагдаагүй. Энээнһээ гадна гол хэрэглэгшэ болодог хүнэй эрилтэнүүдые хубилгаха бүридхэлэй модель байгуулхын аргагүй. Тиихэдээ хүн түрэлтэнэй хүгжэлтын мүнөөнэй шатада дэлгүүртэ альтернатива үгы байна.

Мүнөө дэлгүүрэй экономикын дутуу дунданууд тухай хэлэебди. Та тэдэниие тон зүбөөр тоолоот.

Гэхэ зуура, нэн түрүүн социалис хүдэлөөнэй нүлөө доро дэлхэй дээрэ дэлгүүрые гуримшуулгын, ажалшадые социальна талаар хамгаалгын онол арганууд байгуулагданхай. Үйлэдбэриин тулюур туйған байдалда ороһонһоо, бүхы юумэнэй хоморой шухаг болоһонһоо уламжалан, манай ороной дэлгүүрэй экономикодо ороходь нилээд хүшэр болонхой. Дэлхэйн хоердохи дайнай һүүлээр ФРГ болон Япони иимэрхүү байдалда ороо һэн.

Тиихэдээ эдэ оронуудта дэлгүүрэй экономикодо оролгын онол арганууд олдоһон байна. Тиимһээ тиитэрээ регион хоорондын бүлэгэй ударидагшадай нэгэн Гавриил Попов дэлгүүрэй экономикодо ороходо талаар научна үндэһэтэй дурадхалнуудай пакет зохеогоо. Имагтал бидэ социальна талаар тохонижоһон байдал хангаха, шэнэ хуулиин актнууд социальна талаар хамгаалха тухай, профсоюз тухай гэхэ мэтэ хуулинуудые оруулһан пакедүүдээр баталан абтаха шухала.

Мүнөө хуулинуудай ямараар баталан абтажа байхыень хараад, та һанаагаа зобоно гээшэ хат.

Корр.: Танай тезисүүд соо предприятинууд дээрэ партийна организацинуудай ажал ябуулга хориходо, армиин, аюулгүйе сахидаг органуудай ажал хубилгаха тухай пункт бии. Эдэтнай демократиин жама еһонуудтай тааралдана гү! Энээнтэй хамта бусад партинуудай ажал ябуулга эрхилхэ тухай зүбшөөл абаа һаа, дээрэ бэшэ гү!

С. Г.: Манай орон дотор олон парти байгуулха эрилтэнүүд үндэһэ баримтатай. Мүнөө олон партийна гуримай булюу байһые ойлгуулха гэжэ оролдоһоной үлүү. Хэрбээ хүтэлбэрилхы партиин хэлэһэн үгэдөө хүрэжэ шадангүйгөөр нэрэ хүндэеэ гээһэн байгаа һаань, политическэ тохонижонги эрхэ байдал хамгаалхын тула һунгагшад хэдэн баримтануудһаа эгээл дүтыень шэлэхэ аргатай.

Гэхэ зуура, олон парти өөрын муу талатай байха. Общество политическэ талаар хубааран таһарха, зарим хүнүүд бэе бэедээ дураа гутажа болохо.

Илангаяа демократическа заншалнууд, политическэ соел культурагүй обществын түрүүшын шатада али олон дутагдалнууд гаража магад. Тиимэһээ зарим предприятинуудые политическэ тэмсэлдэ оруулхагүй, үйлэдбэриин харилсаануудай албанда политическэ тэмсэлые нэбтэрүүлхэгүй гэжэ оролдохо гол шухала. Эдэ бүгэдые баримталаагүй һаа, ажалай журам муудажа, экономико һандарха.

Хэрбээ арми болон аюулгүйе сахидаг органуудые политическэ тэмсэлдэ хабаадуулбал, аюултай байжа магад. Нэн түрүүн эндэ политоргануудые усадхаха тухай хэлэнэб. Парти бүхэн ямаршье сагта хүтэлбэрилхы партиһаа оппозиционно парти боложо магад.

Гансал һуурижаһан газартаа бүхы партинуудай эхин отделенинүүдые эмхидхэхын түлөө оролдохоб. Ажал дээрээ политикада анхаралаа хандуулха бэшэ, харин хүдэлхэ хэрэгтэй. Энэмнай демократиие гүйсэдөөр ойлголгодо таарана.

Манай корр. С. БОЛОТОВ
асуудалнуудые һураа.

Гаврилюгай түлөөбди!

Мартын 4-дэ манай кандидатурануудай түлөө дуугаа үгэһэн Железнодорожно болон Советскэ районуудай һунгагшадта залуушуулай газетээр дамжуулан баярые хүргэнэбди. Манай кандидадуудай платформонуудые һайшааһан датнай баяртайбди.

Мартын 18-да РСФСР-эй арадай депутадта кандидат, Улаан-Үдын үйлэдбэриин авиационно нэгэдэлэй инженер-конструктор Сергей Владимирович Гаврилюгэй түлөө дуугаа үгэхыетнай уряалнабди.

Нүхэр Гаврилюк политикэдэшье, экономикодошье эрид хубилалтануудые хэхэ гэжэ эрмэлзэдэг, эдэбхитэй бэрхэ хүнүүдэй нэгэн юм. Манай обществые түрүү зэргэдэ гаргаха, хүгжөөхэ гэһэн зорилготой хүнүүд «Хубилган шэнэдхэлгэ» гэһэн һунгуулиин блогто оруулагданхай. Сергей Владимирович депутадай ажал хэрэгтэ айхабтар харюусалгатайгаар хандаха гэжэ үнэн зүрхэнһөө этигэнэбди. Юрын һунгагшадай тала баридаг, тэдэнэй һанаа зобоодог асуудалнуудые шиидхэхэ гэжэ эрмэлзэдэг депутат болохо гэжэ найдагты.

С. В. Гаврилюк хүдэлмэришэн болон студенческэ залуушуулай асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулдаг. Байгал далайе сэбэр байлгаха, городой экологическа асуудалнуудые шиидхэхэ гэжэ тэрэ үнэн зүрхэнһөө оролдоно.

Россин Федерациин засагай дээдын органдо нүхэр Гаврилюгые дэбжүүлэгты!

Н. БУРЛАК,
С. НОВОСЕЛОВ,

Ажал хэрэгтэ хам орохо

123-дахи округһоо Улаан-Үдын городской Советэ арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн А. И. Имеев иигэжэ тоолоно. Һунгалтын урда тээхи уряа байгаа еһотой гэжэ бү һанагты. Энэмнай «Жилгражданстрой» трестын 7-дохи СМУ-гай начальник А. И. Имеевэй хүдэлмэриин еһо гурим заншал болоно. Жэлэй саада тээ тус управлениин коллектив тэрэниие өөрынгөө хүтэлбэрилэгшөөр һунгаа һэн. Жэл гээшэмнай тиимэ ехэ болзор бэшэ ааб даа. Гэбэшье жэл соо ехэ коллективэй ударидагша эдэбхитэй ажал хэрэгээрээ хүн зоной этигэл найдабарида хүрэхэ байһанаа гэршэлэн харуулаа. 1989 оной дүнгүүдээр манай управлени түрүүшүүлэй тоодо нэрлэгдэһэн байна. Управлениин хоер бригада трест соо бултанһаан түрүүн аренды гуримаар хүдэлжэ эхилээ һэн. А. И. Имеевэй коллективые ударидажа эхилһэнһээ хойшо социальна асуудалнууд һайнаар шиидхэгдэдэг болоо. Хүүгэдэй саадуудта СМУ-гай ажалшадай үхибүүд түргэн түбхинүүлэгдэнэ. Автомашинануудтай хүнүүд капитальна гаражуудтай болоо. Байгалай эрьедэхи турбааза һэльбэн шэнэлэгдээ. Иимэл урагшаа һанаатай байһанайнь түлөө А. И. Имеевые арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлээ бшуу. Һунгагшадтай уулзаһанай удаа депутадта кандидат программадаа нэмэлтэнүүдые оруулаа. Мартын 18-да А. И. Имеевэй түлөө дуугаа үгэхыетнай уряалнаб.

С. БУЖИНАЕВ,
кандидадай этигэмжэтэ
нюур.

Саг маанадые шэлээ

ҺУНГАЛТЫН урдахи кампаниин үедэ һонирхолтой, эрид шууд абари зантай, гүрэнэй еһоор ухаагаа гүйлгэдэг, алишье талааraa адли тэгшэ хүгжэнги, бэе бэедээ огтошье адли бэшэ олон хүнүүдтэй танилсаабди. ВСТИ-гэй мүнөөнэй социализмын асуудалнуудай кафедрын доцент, философиин эрдэмэй кандидат Е. А. Голубев тэдэнэй тоодо оролсоно. Һунгуулиин 90-дэхи округһоо (Октябрьска район) арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй арадай депутадта кандидадаар тэрэ дэбжүүлэгдэһэн байна.

Дүй дүршэлтэй багша, шуналтай хизаар ороноо шэнжэлэгшэ, үргэнөөр мэдээжэ болоһон лектор, бүхы юумэндэ түбһэндэ социолог, олон жэлэй стажтай журналист, ниитын ажал ябуулагша хэды олон ашаа бэедээ даажа абанхай, амжалтатайгаар хэжэ үрдидэг гээшэб.

Кандидадай этигэмжэтэ нюур, ВСТИ-гэй доцент Г. Хориноев арадай депутадта кандидадые түлөөлэн иигэжэ хэлэбэ:

— Ниитын эрдэмэй Буряадай институдта социологиин сектор байгуулһан сагһаа хойшо (1963 оной март) минии аха нүхэр Е. А. Голубев энэ эрилтэ ехэтэй эрдэм наукада үнэн сэхээр алба хэнэ.

1975 ондо аспирантура дүүргээд, кандидатска диссертаци хамгаалжа, философиин эрдэмэй кандидат, ВСТИ-гэй научна коммунизмын кафедрын доцент болоо һэн. Эдэ жэлнүүдэй туршада хэды олон студентнүүдтэ заагааб, зуугаад статьянууд болон бусад материалнуудые толилуулаа. Тэрэ жэл бүхэндэ элдэб конференцинүүдтэ, симпозиумуудта хабаадажа, элидхэлнүүдые хэдэг. Институдай социологическа бүлэгэй бүридхэлдэ оруулагдажа, Сибириин арадуудай ухаан бодолой, соел культурын асуудалнуудые шэнжэлжэ үргэлжэлүүлһээр, республикын ажалша коллективүүдэй экономическа болон социальна хүгжэлтын түсэбүүдые зохеолгодо хабаадалсадаг. Кабанскын районой, Сэлэнгын ЦКК-гай, БМДК-гай, Тарбагатайн районой «Искра» колхозой, Гусиноозерск хотын болон Сэлэнгын районой социальна хүгжэлтын түсэбүүдые зохеожо байнхай. Энээнтэй хамта тэрэ докторско диссертаци дээрэ

Е. А. Голубев ниитын нилээд хүдэлжэ үргэлжэһөөр.

эхэ хүдэлмэри ябуулдаг. Тэрэ институдай парткомой гэшүүн, КПСС-эй Буряадай обкомой социологическа бүлэгэй гэшүүн, марксизм-ленинизмын университедэй лектор, республикын «Знание» бүлгэмэй методсоведэй гэшүүн, запасta гараһан офицернүүдэй Октябрьска военкомадта туһаламжа хүргэлгын комитедэй гэшүүн, Совет Социалис Ассоциациин СО-гой БФ-гэй бюрогой гэшүүн болодог.

Евгений Александрович хүүгэдтэй — пионернүүдтэй, һурагшадтай, профтехническэ мэргэжэлэй училищинуудай хүмүүжэмэлнүүдтэй уулзажа, ехэ сагаа барадаг. Уулзаха бүхэндөө асуухадашни, тэрэ иигэжэ харюусаха: «3-дахи интернат—һургуулиин һурагшадтай уулзалгада ошохоео гү, али республикын эдиршүүлэй библиотекэдэ болохо «түхэреэн дабжада» хабаадалсахаяа яражa ябанаб!». Тэрэ шефтээ абаһан үхибүүдтэй уулзахаяа хододоол яража ябадаг.

Тэрэ энэрхы һайхан сэдьхэлтэй, шунал абьяастай байгаашье һаа, коммунистын, хүтэлбэрилэгшын уялга тухай, хүдэлмэришэнэй нэрэ хүндэ тухай мартаһан, албан хойрог ябадалтай хүнүүдтэ шэрүүхэнээр, эрилтэ ехэтэйгээр хандажа шададаг гэжэ тэрэнэй нүхэд тон зүбөөр хэлээ һэн. Бидэ хүршэ оршон ажаһуудагбди. Терешковагай үйлсөөр 20-дохи А гэр хэдэн жэлэй туршада аварийна байдалда ороһон байна. Нютагай засагаархид заһабарилга хэхэбди гэжэ найдуулаад, бэшэ юушье хэдэггүй һэн. Иимэ байдал олон жэлэй туршада үргэлжэлөө. Ядахадаа Евгений Александрович (тэндэ ажаһуудаг хүнүүд тэрэниие ахалагшаар һунгаа) горгүйсэдкомдо, партиин обкомдо, барилгын эмхинүүдтэ туһаламжа эрижэ оло дахин хандаа. Һүүлэй һүүлдэ гэр заһабарилжа үгөө һэн.

Е. А. Голубев иигэжэ хэлэдэг болонхой: «Он жэлнүүдэй үнгэрхэ тудам бэшэхэнь, үгэ хэлэхэнь хүшэр боложо байнхай. Өөрынгөө арга боломжонуудта шүүмжэлхы еһоор, хүнүүдтэ гамтайгаар хандадаг болонхойб. Тиибэ яабашье шэлэһэн хэрэгтээ үнэн сэхээр ябаха гэжэ оролдодогби. Тэрэ залуу үетэниие эсэгэнэрэйнь, үбгэ эсэгэнэрэйнь ажалай, дайшалхы болон революционно еһо заншалнууд дээрэ хүмүүжүүлхэ, түрэл нютагтаа дурлажа һургаха гэжэ бүхы хүсөөрөө оролдодог. Саг маанадые шэлээ, ургажа ябаа үетэниие хүмүүжүүлхэ, ударидан хүтэлхэ үүргые манай гарта даалгаа. Хүнэй найдалые харюулха тулюур туйган байдалһаа гаргахадань орондоо туһалха, хүл дээрээ гаража, зол жаргалтайгаар, баян дэлгэрээр, амгалан тэнюунээр ажаһуудаг болохо гээшэ хүн бүхэнэймнай нэрэ хүндын хэрэг болоно бшуу...».

ТААНАДАЙ АНХАРАЛДА

РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй, нютагай Соведүүдэй арадай депутадта кандидадуудые дэбжүүлхэ талаар Хуули дүримүүдэй зарим ушарнуудта эбдэгдэдэг байһаниие городоймнай олохон һунгагшад тэмдэглэнэ. Иигэжэ эдэ гомдолнуудые хаража үзэхэ талаар тусхай комисси һунгагшадай городской клубта байгуулагдаба.

Арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэгшэд тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнууд, ажалай коллективүүдэй түлөөлэгшэд, участогуудай, округуудай комиссинуудай гэшүүд, хэрбээ һунгуулиин хуули дүрим эбдэхэ ушарнуудтай дайралдаа гээшэ һаа, тэрээн тухай комиссида дуулгагты.

Адрес: 670000, Улаан-Үдэ, Смолиной үйлсэ, 26, Зүүн Сибириин технологическа институт, СССР-эй арадай депутат С. Г. Шапхаевта.

Һунгагшадай клубай
правлени.

Улаан-Үдэ хото.

Марат Галданович Намсараев Буряадай АССР-эй финансын министр. Тэрэ Зэдын территориальна 90-дэхи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадуудай дундаһаа һунгалтын урдахи кампаниин хоердохи шата гараха болобо.

М. Г. Намсараев 45 наһатай. Шулуушанаар, хүдэлмэришэнеер, слесарезр ажалайнгаа намтар эхилээ һэн. ВСТИ (1971 ондо) дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр республикын мүнгэн һангай органуудта хүдэлөө. 1987 оной май һараһаа мүнгэн һангай министерствэдэ хүдэлнэ. Тэрэ жэлдэ республика мүнгэнэй талаар нилээд хүшэр байдалда ороһон, доройтоһон байха. Тусхайлбал, бюджедэй олзо доходууд дүүргэгдөөгүй, 1988 ондо үрэ дүнгүүд нэгэ бага һайжараа. Харин үнгэрэгшэ жэлдэ олзо доходой талаар бүхы түсэб дүүргэгдэв.

Бэеэ дааһан байдалай түлөөб!

Энээнһээ гадна, Марат Галдакович партиина болон совет хүдэлмэриин талаар дүй дүршэлтэй болонхой (КПСС-эй райкомой секретарь, Захаминай районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ байгаа).

Марат Галданович РСФСР-эй арадай депутат болоод байгаа һаа, РСФСР-эй Верховно Соведтэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр хүдэлхэ хүсэлтэй. Хуулинуудые баталан абаха, зүбшэн хэлсэхэ үедэ өөрын һанамжа нарин нягтаар тодорхойлхо.

«Буряадай АССР-эй түлөөлэгшэ байһан тула республикада политическэ болон экономическа талаар бэеэ дааһан байдал олгохын түлөө тэмсэхэ хүсэлтэйб.

Хуулинууд олон аад, тэдэ бултадаа хүнүүдэй эрилтэнүүдтэ харюусана гэжэ хэлэхын аргагүй, бэе бэеһээ таһаранги байдаг. Юундэ гээшэб? Юундэб гэхэдэ, тэдэ научна экспертизэгүйгөөр, арадтай зүбшэнгүйгөөр баталан абтадаг байна. РСФСР-эй Верховно Совет Хуулинуудай проектые зохёохын тула анхаралтайгаар хүдэлхэ зэргэтэй.

Удахагүй эндэ автономи, нютагай өөрын захиргаан болон нютагай ажахы, үмсын эд зөөри тухай, арендын болон арендын харилсаанууд тухай, газар, налог түлэхэ тухай, РСФСР-эй бюджет тухай, РСФСР-эй экономическа болон социальна хүгжэлтын түсэб тухай Хуулинууд абтаха. Зүүн зүгэй регионуудай, Буряадай эрилтэнүүдые хойшонь түрюулхэгүйн тула бүхы хүсөөрөө оролдохо хэрэгтэй.

Республикын политическэ талаар бэеэ дааһан байдал юун гээшэб гэхэдэ, Буряадта союзна республикын эрхэнүүдые олгохо гэжэ би ойлгодогби. Хэдэн арбаад жэлэй урда тээ республикада олгогдоһон автономи шэнэ удхатай болохо зэргэтэй.

Нэн түрүүн адли тэгшэ эрхэнүүдтэй гэхэ гү, али автономно республиканууудай хоорондо союзна хэлсээн баталагдаха зэргэтэй.

Экономическа бэеэ дааһан байдал тухай хэлэхэ болоо һаа, нэн түрүүн эд зөөриин объектнүүдые өөрынгөө мэдэлдэ абаха эрхэ олгохо гэжэ би ойлгодогби. Энэ юуб гэхэдэ, нөөсэнүүд дэбисхэрэй экономическа болон социальна хүгжэлтын түсэбүүдые, бюджедые бүридүүлгэ болоно. 1990 онһоо манай республика регинальна ажахын тоосооной жама ёһонуудта орохонь: тиихэдээ өөрын захиргаанда, өөһэдынгөө олоһон мүнгөөр өөһэдынгөө хангалгын гуримда орохонь гээшэ. Хэды шэнээн мүнгэтэй байнабибди тэрэнэйнгээ зэргээр бүхы юумэеэ хүгжөөхэ болонобди.

Байгал нуурай зоноор оршоһон Буряад орон экологическа программада нэмэлтэ гаргашануудые бэедээ даажа абана. Энээнһээ уламжалан, Байгал тухай Хуули хаража үзэхэ тухай дурадхал Верховно Соведтэ оруулнаб.

Хүдөө ажахын талаар ажал ябуулгын заншалта зүйлнүүдые һэргээхэ шухала гэжэ хаража үзэнэб. Тэдэ гэбэл, оро үсхэбэрилгэ, һарлаг, адуун һүрэг үсхэбэрилгэ болоно. Сабшалангай болон бэлшээриин газарнуудай үрэжэл, хүдөө ажахын малнуудай үүлтэр һайжаруулга.

Хүдөө ажахыда экономическа реформо хурдан түргэнөөр бэелүүлхын тула эд зөөри тухай Хуули түргэнөөр баталан абаха шухала гэжэ тоолонob. Тиихэдээ үмсын зөөри оруулалсан, зөөриин элдэб зүйлнүүдтэ адли эрхэнүүдые олгохоор хараалха. Арендаторнуудта гансал үрэжэлгүй муу газар үгөөд байхагүй, харин олзо оруулдаггүй совхозууд болон колхозуудай газар үгэлсэхэ, фермерскэ ажал ябуулга эрхилхэ хүсэлтэй эрхэтэдтэ олгоһон кредидүүд болон хүнгэлэлтэнүүдые дээшэлүүлхэ, фермерскэ болон хамтын ажахынуудай продукци худалдан абаха, гүрэнэй худалдаа наймаанай туһаламжаар худалдаха газарта энэ продукци асарха талаар эмхинүүдые байгуулха арга олгохо.

Промышленность хүгжөөлгэдэ хабаатай Хуулиин талаар дурадхалнуудтайб. Эндэ эсэсэй продукци гаргадаг һалбаринуудай хубиие дээшэлүүлхэ. Энэ ой модоной, арһанай, горно-рудна болон бусад һалбаринуудта хабаатай.

Социальна хангалгын талаар республикын дундуур хэмжээндэ хүрэтэр (РСФСР-тэ) Байгалай зонын хүн зониие социальна талаар хангалгын хэмжээе тэгшэдхэхын тула, үнэ сэнгэй талаар бии байһан үнэ сэнгүүдэй системын эрхэ байдалда регионуудай хоорондо тэдэниие буруугаар хубаарилһантай дашарамдуулан, олзо доходые тэхэрюулхые дотаци Хуулинууд соо оруулжа хаража үзэхэ хэрэгтэй.

Промышленность ехээр хүгжөөнгүйгөөр, Байгалай регионие туризмын, эмшэлэлгын, амаралтын зоно болгохо тухай бодожо үзэхэ хэрэгтэй.

Автономито республикын, тэндэ ажаһуудаг хүн зоной нэрэ хүндые үргэһэн Хуули абаха тухай оролдохоб. Мүн бүхы хэмжээнэй Соведүүдэй нэрэ хүндэ үргэжэ, бүхы засаг гартань үгэхэ хэрэгтэй.

Округто депутадай хүдэлмэри иимэрхүүгээр ябуулха хүсэлтэйб: республикын, һунгагшадай гол шухала эрилтэнүүдые, һанамжануудые, Россин засагай дээдын органдо элирхэйлэн харуулха болоноб.

Район, тосхон бүхэн өөрын онсо түхэл шэнжэтэй. Тиимэһээ тэдэнэй асуудалнуудые шиидхэхэ үедөө тусгаар хандаха шухала. Сагаа гамнангүйгөөр арадай депутат энэ хэрэгтэ бүхы анхаралаа хандуулха зэргэтэй гэжэ би һанаха байнаб».

Үгэнь бата

Манай ажабайдалые хубилган шэнэдхэлгын ажал хэрэгүүдтэ бүхы хүн зон хабаадалсана. Мүнөө засагай нютагай органуудта һунгалтын урдахи кампани түлэг дундаа ябажа байна. Политическэ ажабайдалда физкультурынхиие хүдэлмэрилэгшэд хабаадалсадаг болобо. Мүнөөл спортын хэдэн хүдэлмэрилэгшэдтэ арад найдал үзүүлжэ, Буряадай АССР-эй арадай депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлбэ. Мүнөөдэр тэрэнэй нэгэн тухай хөөрэжэ үгэхэ хүсэлтэйб.

Буряадай Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ Хүндэлэлэй Тэмдэг ордента багшанарай институдай гурбан факультедэй хамтын суглаан боложо, физкультурын факультедэй декан Степан Владимирович Калмыковые һунгуулиин Ранжуровай 55-дахи участогһаа Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлээ. Өөртөө болон хүнүүдтэ эрилтэ ехэтэйгээр хандадаг, бата үгэтэй, эдэбхи үүсхэлтэй, һүбэлгэн ухаатай багша институдта хүндэтэй болонхой. Физическэ культурын факультет эрхимүүдэй нэгэн, эндэ деканай шадамар бэрхээр хүтэлбэрилдэг багшанарай габьяа ехэ байха.

Һүүлэй жэлнүүдтэ факультет өөрынгөө арга боломжонуудые нилээд үргэдхөө. Мүнөө һургуулинуудта физкультура заадаг багшанарһаа гадна, спортын элдэб зүйлнүүдээр хүүгэдэй спортивна һургуулинуудай ерээдүйн тренернүүд эрхим бэлэдхэл гарана, манай эрхэ байдалда шухаг мэргэжэлтэдые, һуурижаһан газарта олониитын физкультурна хүдэлмэри эмхидхэгшэдые, сэрэгэй эхин бэлэдхэлэй хүтэлбэрилэгшэдые бэлдэнэ. Институдта эгээн түрүүлэн компьютерна класс худалдажа абаад тодхоо. Мүнөө спортивно-педагогическа дисциплинэнүүдээр программна һуралсал эмхидхэхээр бэлдэнэ. Факультедтэ ажахын тоосооной зарим зүйлнүүд хэрэглэгдэдэг.

Стипенди болон пенсидэ 20—50 процент хэмжээнэй районно коэффициент түлэхэ гээшэ гол шухала гэжэ Калмыков тоолоно.

Арбан жэлэй урда тээ Степан Владимирович институдые тойроод байһан гэрнүүдһээ бүлэг байгуулжа, хүдэлмэриһөө сүлөөтэй сагтаа барилдаанай секци эмхидхээ һэн. Хүүгэд гансал барилдаанай онол аргануудта һурадаг бэшэ, харин кино, театрнуудта ошодог һэн. Мүн тэдэ элдэб аяншалгануудта ябаһанаа хэзээдэшье мартахагүй байха. Ехэ болоһон хүбүүд һурган хүмүүжүүлэгшэдээ ерэжэ, һанал бодолнуудтаяа хубаалдадаг, ажабайдалай орео асуудалнуудаар зүбшэл заабари абадаг.

Хүүгэдэй, залуушуулай болон ехэ хүнүүдэй сүлөөтэй сагаа эмхидхэлгын асуудалнуудта гүрэнэй ёһоор хандаха саг тулажа ерээ гэжэ Степан Владимирович тоолоно. Тиигэхын тула физическэ культура болон спортын хэрэгсэлнүүдые үргэнөөр хэрэглэхэ шухала. Энэ талаар 1990 ондо Буряадай АССР-эй бюджет зүбөөр хубаарилагдаа гэжэ тоолохын аргагүй. Физическэ культура болон спортдо 410 мянган түхэриг, харин элүүр энхые хамгаалгада 101 миллион түхэриг һомологдоо.

Факультедэй декан багшанарай болон студентнүүдэй ажабайдал, ажаһуудал һайжаруулхын түлөө нилээд ехээр хүдэлхэ баатай болодог. Тэрэнэй һунгалтын урдахи программа соо иигэжэ бэшэгдэнхэй байна гэбэл: институдай хүдэлмэрилэгшэд болон бүлэ болоһон студентнүүдтэ гэр байранууудые бариха, сүлөөтэй сагые эмхидхэлгэ нарижуулан һайжаруулха, элүүржүүлгын физкультурна профилактори байгуулха.

Би Степан Владимировичые 25 жэл соо мэдэхэб. Нэгэ үедэ институдта һураабди. Ондо ондоо факультедүүдтэ һурадаг байһаншье һаа, һорилгонуудта үдэр бүхэндэ уулзадаг һэмди. Тэрэ ажалша бүхэриг, эсэхэ сусахые мэдэнгүйгөөр хүдэлдэг, номоо һайнаар үзэдэг үсэд нэтэрүү байһан юм. Вуз дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр дүрбэн жэлэй үнгэрөөд байхада, 1974 ондо кандидадай диссертаци амжалтатайгаар хамгаалаад, түрэл спортфагтаа бусаа һэн. Багшалхаһаа гадна тэрэ барилдаашадые эдэбхитэйгээр һорижо эхилээ бэлэй. Һорилгонуудай методикын талаар тэрэнэй эрдэм мэдэсэ манай түрүү атледүүдтэ нилээд туһалһан байха. Гимнастикын болон спортивна дисциплинэнүүдэй кафедрын ниитын ажал хэрэгүүдые нарин нягтаар дүүргэдэг һэн. Нэгэ хэдэн сагай үнгэрһэн хойно залуу мэргэжэлтые кафедрые даагшаар томилбо. Хоер жэлэй урда тээ факультедэй профессорско-преподавательска коллектив студентнүүдтэй хамта тэрэниие өөрынгөө деканаар һунгаа. Ажалша бүхэриг, эдэбхи үүсхэлтэй Степан Владимирович хүнүүдтэ туһалхал гэжэ оролдодог. Хэрбээ тэрэнэй түлөө дуугаа үгөө һаа, эндүүрхэгүйт гэжэ би һанаха байнаб.

В. СЫДЕЕВ.

Н. Левицкая: «БЭЕ БЭЕДЭЭ ЭНЭРХЫГЭЭР ХАНДАЖА ҺУРАЯЛ!»

Һунгалтанууд дүтэлжэ байна... Бидэ үдэр бүхэндэ социальна удха шанартай шэнэ һонинуудтай ушардаг болонхойбди. Иигэжэ элдэб үйлэ хэрэгүүдэй болоходо, балай ехээр гайхахаяа болинхойбди. Дэбжүүлэгдэһэн кандидадуудай түлөө дуугаа үгөөд лэ ондоо юумэ мэдэхэ гэжэ оролдодоггүй саг үнгэрэн ошоо. Мүнөө хүн бүхэн ямар хүнэй түлөө дуугаа үгэхэ байһанаа тон һайнаар мэдэхэ гэжэ оролдоно. Манай республикада түрүүшынхиеэ инвалидуудай обществоһоо кандидадууд дэбжүүлэгдэбэ. Энээниие һайшаанабди.

«Манай обществодо социальна талаһаа балай һайнаар хамгаалагдаагүй хүнүүд олон. Эдэмнай инвалидууд, пенсионернүүд, олон үхибүүдтэй бүлэнүүд болон залуу бүлэнүүд болоно...

Үлбэр бэетэй, үндэр наһатай болохо гээшэ манай обществодо хэды үйдхэртэйб! Обществын зүгһөө, хүн зоной зүгһөө, танил талаһаа туһаламжа, дэмжэлгэгүйгөөр үлэшэхэ ушарнууд али олон дайралдадаг. Бэе бэедээ анхаралтайгаар, энэрхы һайхан сэдьхэлтэйгээр хандажа шаданагүйбди. Иигэжэ түрэлхидэйнгээ наһатай болоходо, үхибүүдынь орхижорхино, үгы гэбэл, наһажаал хүнүүдэй байшангуудта тушаажархина. Энээнһээ гадна залуу түрэлхид нарай нялха үхибүүдээ хүүгэдэй байшангуудта зааханшье хайрлангүйгөөр үгэжэрхинэ... Жэл ошохо тудам СССР-тэ ажаһуудаг инвалидууд бүри муу байдалтай болоно гэжэ хэлэбэл эндүүрхэгүйбди. Иигэжэ хэдэн миллион хүнүүд муу байдалда ажаһууна».

(Н. Н. Левицкаягай һунгагшадай урда хэлэһэн үгэнүүд).

...Дундуур наһанай урии шарайтай энэ һамган нюргандаа операци хүүлэһэнэйнгээ һүүлээр таягүйгөөр ябажа шадахаяа болео һэн. Надежда Николаевна Левицкая 1 группын инвалид, 87-дохи округһоо Улаан-Үдын горсоведэй депутадта кандидат юм.

Надежда Николаевна эртэ үглөөгүүр (40 градус хүйтэндэшье хамаагүй) мотоколяскаяа гаргажа, кандидадай хэрэгүүдээр урагша хойшоо гүйлгэжэ эхилдэг.

Тэрэнэй программа соо гол шухала дүрбэн блок бии:

— Хүн зониие социальна талаһаа хамгаалга.

— Конституцяар хараалагдаһан эрхэнүүдые бэелүүлгэ. Эрхим һайнаар ажаһууха бүхы эрхэ байдал олголго.

Эрэмдэг бэетэй үхибүүд (социальна болон медицинскэ реабилитаци).

— Болбосон түхэлтэй болголго (87-дохи округһоо дэбжүүлэгдэһэн һунгагшадай шиидхэхэ асуудал).

Н. Левицкая: «Эрэмдэг бэетэй хүнүүд хаанаһаа, яагаад бии болоноб? Тэдэнэр һара дээрэһээ, ондоо юртэмсэһөө эльгээгдэшэнэ, унашана бэшэ ха юм. 1979 он хүрэтэр бишье элүүр бэетэй ябааб. Иимэ тоо баримтанууд бии: Афганистанһаа СССР-тэ 10 мянган эрэмдэг бэетэй залуу хүнүүд бусаа. Һүүлэй 1,5 жэлэй туршада 140 мянган хүнүүд уголовно гэмтэ ябуулгануудһаа боложо эрэмдэг бэетэйнүүд болоо. Гансал үнгэрэгшэ жэлэй туршада СССР-тэ харгыда усалтаһан ушарһаа 346 мянган хүнүүд инвалидууд болоо. Армени, Чернобыль?! Эндэ хэды хүнүүдэй эрэмдэг бэетэй болоһониие тоолохоньшье бэрхэтэй. Һаяхан түрэһэн нарай нялха үхибүүдэй 8—10 процент эрэмдэг бэетэй байшана. Экологиин байдал, радиаци гэхэ мэтэ мүн лэ хэды аюултайб!

Надежда Николаевна өөрөө бэеэ даагаад нэгэ социологическа шэнжэлэл хэхэ гэжэ шиидэбэ. Томо предприятинуудһаа жэл бүхэндэ инвалидностяар пенсидэ гарадаг хүнүүдэй хуби заяан ямар бэ? Коллектив тэдээндэ анхардаг гү, туһалдаг гү? Социологическа шэнжэлгын түрүүшын дүнгүүд урмашуулбагүй. Юуб гэхэдэ, нэгэшье предприятида иимэ хүнүүд бүридхэлдэ абтаагүй байшоо. Коллективүүд инвалидностяар пенсидэ гараһан хүнүүд тухайгаа огтолон мартажархидаг байна. Профкомшье туһалха гэжэ оролдоногүй... Ажал хэдэг байхадаа, анхарагдаад лэ дүүрэшэнэбди...

Гэхэ зуура, тоо баримтанууд иимэ: прибор бүтээлгын заводто үнгэрэгшэ жэлдэ (оройдоол арба һарын туршада) 34 хүн инвалидностяар пенсидэ гараа.

«Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулха, ухаан бодолыень зүбөөр бүрилдүүлхэ, гэмтэ ябадал гаргалгаһаа һэргылэн зайсуулха гээшэ юунһээшье шухала».

(Н. Н. Левицкаягай программаһаа).

Н. Н. Левицкая: Гол түлэб хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл гэмтэ ябадал гаргахаяа һанадаг. Би өөрөө хүбүүтэйб. Тиимэһээ тэрэнэйнгээ түлөө ехэтэ һанаагаа зободогби. Үнгэрэгшэ зун хүбүүгээ арайхан гэжэ ажалтай болгоо һэм. Город соогуур миин лэ урагша хойшоо зайгуултан ябадаг хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл угаа олон болонхой. Хэрбээ депутат болоо һаа, тэдэниие ажалда түбхинүүлхэ, хүдэлмэришэнэй мэргэжэлтэй танилсуулха гэжэ оролдохо һэм.

Надежда Николаевнагай программа угаа һонирхолтой. Үлбэр бэетэй хүнүүдтэ туһалха, тэдэниие ажал хүдэлмэрихэ, тэдэнэй ажал хүдэлмэридэ хабаадуулха гэһэн зорилго кандидат урдаа табина.

Бүхы асуудалнуудые тэрэ дары шиидхэжэрхихэ гэжэ найдахаар бэшэ ааб даа. Гэнайдахаар бэшэ манай обществодохи бэшье манай политическэ, үзэл сурталай, занябадалай, экологическа гэхэ мэтэ байдал эрид хубилгажа, шэнэ замаар дабшаха саг хүрэжэ ерээ. Энээниие кандидат тон һайнаар ойлгоно. Һайн һайхан зорилгонуудые урдаа табиһан эдэбхитэй бэрхэ кандидат эхэнэрые дэмжэлгэ гэжэ уряалха байнабди.

Э. БУДАЕВА,
манай штатнабэшэ корр., инвалидуудай республиканска обществын түрүүлэгшын орлогшо.

Һунгалта

РСФСР-ЭЙ АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДТА БУЛЭГ КАНДИДАДУУДАЙ

ХАНДАЛГА

Хүндэтэ һунгагшад! Бидэ, Прибайкалиин национально-территориальна 90-дэхи округһоо дэбжүүлэгдэһэн РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадууд, һунгалтын түрүүшын турта маанадай түлөө дуугаа үгэһэнэйтнай түлөө нэн түрүүн һунгагшадтаа үнэн зүрхэнһөө баяр баясхалан хүргэхэ хүсэлтэйбди.

Арба нэгэн кандидадуудһаа хоер хүн — Е. В. Басин болон В. Б. Саганов гэгшэд үлэжэ, хоердохи турта хабаадалсаха болобо. Тиимэһээ Росси парламентда республикые түлөөлхэдөө, хэниинь үндэр нэрэ хүндэтэй байхаб гэжэ бидэ өөһэдынгөө һанамжа хэлэхэ хүсэлтэйбди. Бидэ В. Б. Сагановай кандидатура дэмжэнэбди гэжэ абаһаар хэлэхэ байнабди. Юундэб гэхэдэ, тэрэнэй һунгалтын урдахи программын гол дүримүүд манай һанамжануудтай тудалдана, манай платформонууд соо оруулагдаһан дурадхалнуудые тэрэ дэмжэнэ. В. Б. Саганов дүй дүршэлтэй мэргэжэлтэ, ажахын тоосооной асуудалнуудаар экономист, ниитын үйлэдбэриин томо эмхидхэгшэ, Буряадай социально-экономическа соелой хүгжэлтын талаар, тэрэнэй экологическа эрилтэнүүдые хамгаалха манай субад эрдэни болодог Байгал далайе аршалан хамгаалха талаар бэлигтэй бэрхэ эмхидхэгшэ байна. Энээнһээ уламжалан харахада, тэрэ Прибайкалиин округой, бүхы Буряадай ажалшадай эрилтэнүүдые Россиин Федерациин Верховно Соведэй национальностьнуудай Соведтэ эрхим һайнаар түлөөлжэ шадаха гэжэ бидэ этигэнэбди.

Һунгалтын нэгэдэхи турта маанадые дэмжэһэн бүхы һунгагшадые 1990 оной мартын 18-да В. Б. Сагановай түлөө дуугаа үгэхыетнай уринабди.

В. Ф. ГАСЬКОВ,
Прибайкалиин районой Татауровай зэһабарилгын заводой директор.
Л. К. ЛИТВИН,
Кабанскын районой «Большереченский» совхозой директор.
А. А. ПОЛЯКОВ,
Сэлэнгын ЦКК-гай ТЭЦ-эй ахамад инженерэй орлогшо.
В. П. ПАРАМОНОВ,
Хурамхаанай ЛПХ-гай партбюрогой секретарь, Социалис Ажалай Герой.

САГАНОВАЙ ТҮЛӨӨ ДУУГАА ҮГЭГТЫ!

Прибайкальска национально-территориальна округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар Владимир Бизьяевич Саганов дэбжүүлэгдэнэ гэжэ дуулахадаа, хэды ехээр баярлаа һэнбиб. Юундэ баярлаабиб гэжэ гү? Би В. Б. Сагановтай танил тала бэшэб. Гэбэшье тэрэниие һайн мэдэхэб гэжэ һананаб. Фермые даагшаһаа ажалайнгаа намтар эхилһэн Владимир Бизьяевич Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ болотороо ургаа. Ажал хэрэгые урагшань ябуулхые эрмэлзэдэг, эрхим һайн түрүү шэнжэнүүдые бэедээ хүмүүжүүлжэ шадаһан, үргэн ехэ эрдэм мэдэсэтэй, бэлигтэй бэрхэ энэ хүн республикымнай хүдөө ажахые түрүү зэргэдэ гаргажа шадаһан.

Би өөрөө гушаад жэлэй туршада хүдөө ажахыда хүдэлнэб. Тиимэһээ республикын арадай ажахые иимэ шууд сэхээр хүгжөөхэ гэжэ эрмэлзэһэн, бүхы хүсэ шадалаа элсүүлһэн ондоо нэгэшье хүтэлбэрилэгшые мэдэхэгүйб. Владимир Бизьяевич республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын тушаалһаа гэнтэ гаража ошохынгоо урда тээ нилээд ехэ юумэ хэжэ үрдеэ. СССР-эй хариин хэрэгүүдэй талаар министерствэдэ хүдэлхөөр эльгээгдэжэ, удаань КНДР-тэхи совет посольстводо ажал хэхээ ошоһон байна.

Хүдөө ажахын хүтэлбэрилэгшэд, илангаяа совхозуудай директорнүүд, колхозуудай түрүүлэгшэнэр Владимир Бизьяевич Саганов тушаа гансал һайн һайхан үгэнүүдые хэлэдэг байна. Арадай ажахыда дайралдадаг бүхы асуудалнуудые һайн мэдэхэ хүн гэжэ тэрээн тухай хэлэхэ байнаб. Арадай ажахын бүхы подразделенинүүдтэ ажахын тоосоо нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ, хүдөө тосхониие хүгжөөлгэдэ Владимир Бизьяевич гол анхаралаа хандуулдаг байгаа. Һүүлэй үедэ республикын Министрнүүдэй Соведтэ, мүн областной соведтэ хүдөө ажахые хүгжөөхэ талаар ехэ хэмжээнүүд абтагдаагүй байха юм.

Регионие болон Байгал далайе хамгаалха хэрэгтэ В. Б. Саганов нилээд ехэ хубитаяа оруулһан. Тэрэнэй оролдолгын ашаар Забайкалиин аппатитова заводой барилга тогтоогдоо һэн. Хэрбээ энэ завод баригдажа, ашаглалгада тушаагдаа гээшэ һаа, Байгал далайда, мүн бүхы региондо хэды ехэ хоро хүргэхэ байгааб! Арадай мүнгэ миин лэ энэ барилгада гаргашалха байгаа бшуу.

В. Б. Саганов Россиин парламентын депутат болоо гээшэ һаа, республикаяа хүгжөөхэ хэрэгтэ хэды ехэ хубитаяа оруулха һэм!

Прибайкальска национально-территориальна округой һунгагшад! РСФСР-эй арадай депутадта кандидат Владимир Бизьяевич Сагановай түлөө Дуугаа үгэхыетнай уряалнаб!

Б. ГОМБОЕВ,
БСХИ-гэй ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ.

БҮТЭХЭГҮЙ ХЭРЭГ НАЙДУУЛХАГҮЙ

ГЭЖЭН ЖАМА ЕҺО УРАН ЗОХЕОЛШО, 50-ДАХИ ОКРУГҺОО ГОРСОВЕДТЭ КАНДИДАТ БАЯР ЖИГМЫТОВ БАРИМТАЛНА

Һунгалтын урдахи программа

1. Нютагай Соведүүдтэ бодото засаг гартань үгэхэ.
2. Горсовет хүнэй эрилтэнүүдые хашаһан акт, ямаршье организациин инструкци болюулха эрхэтэй байха зэргэтэй.
3. Хүнэй эрхэнүүд гүрэнэй, ангиин, нациин, регионой гү, али предприятиин эрхэнүүдһээ дээгүүр байха зэргэтэй.
4. Городой хүн зон өөһэдынгөө Соведүүдэй туһаламжаар бюджедэй нэгэ мүнгэн бүхэниие өөрынгөө мэдэлээр хэрэглэхэ зэргэтэй.
5. Хэрбээ Соведүүдэй өөһэдынгөө сессинүүд дээрэ дотаци тухай шиидхэбэри абаагүй һаань, гарзатай предприятинууд хаагдаха зэргэтэй. Эдэ үйлэдбэринүүд хүн зондо үритэй байна бшуу.
6. Сибириинхидэй ажабайдалай социальна эрхэ байдалнуудые тэгшэдхэн заһахын тула 2000 он болотор предприятинуудай бүхы налогуудые Соведүүдтэ үлөөхэ шухала.
7. Нютагай Соведүүд монополизмтай, хонжоо наймаантай тэмсэхын, городой хүн зондо хожомоо туһалха үйлэдбэринүүдые урмашуулхын тула хүнгэлэлтын, хорюулай налогуудай эрхэнүүдтэй байха зэргэтэй.
8. Горсовет бусад регионуудтай арадай хэрэглэмжын эд бараануудые һэлгэхын тула продукциин зарим хубиие предприятинуудта захиха эрхэтэй байха зэргэтэй.
9. Һуралсалда, элүүр энхые хамгаалгада гаргашанууд Европын нормонуудта хүргэгдэхэ зэргэтэй.
10. Бэлигтэй бэрхэ үхибүүдтэ туршалгын һургуулинуудта, лицейнүүдтэ һураха эрхэ байдал олгохо, харин гүрэнэй городуудта — Улаан-Үдын янда городуудта студентнүүд болон багшанарай стажировко гарахые зүбшөөхэ.
11. Гээгдэнги технологитой, элүүр энхэ байдалда аюултай үйлэдбэринүүдтэ хорюулай гурим тогтоохо.
12. Инофирмэнүүдэй ажал ябуулга нютагай Соведүүд гуримшуулха зэргэтэй.
13. Нютагай Соведүүдэй экологическа, экономическа болон техническэ экспертизэгүйгөөр городто нэгэшье проект бэелүүлэгдэхэ зэргэгүй, харин предприяти бариха гү, али үргэдхэхэ тухай шиидхэбэри сесси дээрэ гү, али городойхидой референдум дээрэ абтаха зэргэтэй.
14. Эд хэрэглэмжын бараанууд радиобиологическа маркировкогүйгөөр худалдаа наймаанда гаргагдаха ёһогүй.
15. Республикын хүн зониие СПИД-һээ хамгаалха хэмжээ ябуулгын системэ байгуулха арга олгохо.
16. Санитарна нормонуудай ёһоор хүүгэдэй саадуудта, һургуулинуудта һууринуудые олошоруулгада онсо анхарал хандуулха.
17. Святая Троицын һүмые ба Галуута-Нуурай (Тамчиин) дасан һэльбэн шэнэлэлгэдэ туһалха.
18. Республика дотор залуушуулай творческо хүсэнүүдые хүгжөөхэ арга олгохо: номуудые хэблэлгэ, уран зурагшадай выставкэнүүдые эмхидхэлгэ, ухаалан зохеолгын дурадхалнуудые нэбтэрүүлгэ.
19. Мэргэжэлэй талаар инженер-теплоэнергетик байһан тула Улаан-Үдэдэ халуун уһаар, уурагаар хангалгын мүнөөнэй хүшэр хүндэ байдалые би һайнаар ойлгоноб. 2-дохи ТЭЦ барилга хореод жэл соо гээгдэшоо. Энээнтэй дашарамдуулан, 1-дэхи ТЭЦ-эй аюулда ороо һаань, резерв хэрэгтэй. Городые халуун уһаар, уураалаар хангалгын бүхы системые Соведүүдэй хиналта доро абаха!
20. Республикын зохеон байгуулхы бүхы хүсэнүүд арадуудые ухаан бодолой, зан ябадалай талаар һэргээн хүмүүжүүлгын уряа доро нэгэдхэ зэргэтэй. Хүнэй гүн ухаан бодол экономико, политика болон соел культурые доройтоһон байдагһаа хамгаалгын гол шухала эрхэ нүхэсэл болохо.

Баяр ЖИГМЫТОВ,
СССР-эй Уран зохеолшодой холбооной гэшүүн.

Автор энэ материалай түлөө үгтэхэ гонорарые «Святая Троица» гэһэн һүмые һэльбэн шэнэлхын тула «Абаралга» гэһэн бүлгэмэй счедто эльгээхые гуйна.

ХУБИЛГАХЫН ТҮЛӨӨБ

КПСС-эй Бэшүүрэй райкомой секретарь, Түбэй национально-территориальна 92-дохи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидат С. П. Будажаповтай манай штатнабэшэ корреспондент хөөрэлдэбэ.

Сергей Будажапов удаан саг соо комсомолой хүдэлмэри эмхидхэн ябуулаа. Тэрэ секретарьһаар, Сэлэнгын райкомой нэгэдэхи секретаряар хүдэлөө, 1979—1982 онуудта ВЛКСМ-эй Буряадай обкомой нэгэдэхи секретаряар һунгагдажа хүдэлөө һэн.

Корр.: Сергей, эхин организациин секретарьһаа эхилээд, обкомой нэгэдэхи секретарь хүрэтэрөө комсомолой хүдэлмэриин бүхы шатануудые дабажа гараһан байнат. Комсомол танда ямар туһа хүргөөб!

С. Б.: Комсомол намда нилээд туһа хүргэһэн байха. Би ниитын ажал хүдэлмэри эрхилхэ түрүүшын дадал шадабари эндэһээл абааб, ажабайдалтай, элдэб ноһоной, мэргэжэлтэй хүнүүдэй шиидхэгдээгүй асуудалнуудтай танилсааб. Ухаан бодолоо үргэдхөөб, холын хараатайгаар бодожо һураа б, хүнүүдые шагнажа, өөрынгөө ухаа гүйлгэжэ, һанажа бодожо байһан юумэеэ хэлэдэг болложо һураа б. Сэхыень хэлэхэдэ, мүнөөнэй партийна хүдэлмэрилэгшэдэ иимэрхүү түхэл шэнжэгүйгөөр хүдэлхэдэнь хүшэр байха.

Корр.: Залуушуулай шэнэ политикын шухала байһан тухай танай программа соо хэлэгдэнхэй. Энээниие юун гэжэ ойлгонтойб!

С. Б.: Залуушуулые социальна талаар хангалгын хэмжээнүүдые шангадхахын, «Залуушуулай гэр байра», «Залуу бүлэ» гэһэн программа бэелүүлхын хажуугаар хүбүүд, басагадта гүрэнэй ажал хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаха арга боломжо олгохо хэрэгтэй. Арадай депутадуудта кандидадуудай дунда залуушуулай үсөөн байһаниинь намайе голхоруулна. Тогтоошоһон үе сагай үлэгдэлнүүд һаад татадаг зандаа гэжэ эндэ һанаха байнаб. Гоё гоёор хэлэгдээд, бодото ажал хэрэг дээрэ бэелүүлэгдэнэгүй. Комсомолой организацинууд өөһэдынгөө кандидадуудые дэбжүүлхэ үедөө эдэбхи үүсхэл гаргаха зэргэтэй байгаа.

Корр.: Россиин комсомол болон олон партинуудые байгуулгада та ямараар хандана б-та!

С. Б. Хэрбээ хүтэлбэрилхэ талаар үшөө нэгэ звено болоогүй һаань, энэ алхамые амаршалнаб. РСФСР-эй компарти байгуулха хэрэгтэй гэжэ һананаб. Жэшээлхэдэ, мүнөө Россиин Наукануудай академи байгуулха гэжэ ажал ябуулагдажа байна. Зүгөөр эдэ бүгэдэнһөө уламжалан, Росси таһарха гэжэ ойлгожо болохогүй.

Корр.: Республикын зарим хүтэлбэрилэгшэдтэ альтернатива олдоогүй гэһэн мэдээсэл яажа угтаабта!

С. Б.: Иимэ ябадал буруу гэжэ тоолохо байнаб. Энээнһээ уламжалан, иимээр һунгагдаһан депутадууд нэрэ хүндэтэй болохогүй гэжэ һананаб.

Корр.: РСФСР-эй ерээдүйн парламент ямар байха гэжэ һанана т, Совет Росси яажа һэргээгдэхэб, ямар асуудалнууд танай һанаае ехээр зобооноб!

С. Б.: Парламент нэрэ хүндэтэй, ухаатай сэсэн, бэлигтэй бэрхэ хүнүүдһээ байгуулагдаха зэргэтэй.

Россиин экономикые хүнэй, республикын эрилтэнүүдтэ зорюулха, өөрынгөө хэһэн ажалаар бэеэ хангажа шададаггүй зарим регионуудые тэрэнэй тоосоонһоо болюулха, союзна министерствэнүүд болон ведомствэнүүдэй тэрэнэй дэбисхэр дээгүүр эзэн болоожо, олзо доходыень бердамсар абадаг хэрэгтэ эсэс табиха гэжэ Россиин арадай депутадууд оролдохо зэргэтэй гэжэ һанаха байнаб. Хүнэй хүзүүн дээрэ ажамидарха ябадалда эсэс табиха хэрэгтэй. Хүдэлжэ олоһон мүнгэ зоориин ехэнхи хуби РСФСР-эй бюджедһээ нюусаар абтадаг, тэрэнэй дэбисхэр дээрэ түбхинэһэн предприятинуудай олзын зарим хуби зарим союзна республикануудай бюджедүүдтэ эльгээгдэдэг гэжэ мүнөө мэдээжэ болонхой.

Илангаяа Сибирь болон Алас-Дурнэ зүг хүшэр хүндэ эрхэ байдалда оронхой. Энээниие манай Буряад ороной жэшээ дээрэ бодотоор харуулхада болохо. Гэр байраар, һургуулида ороогүй хүүгэдэй эмхи зургаануудта һууринуудаар хангаха талаар нэгэшье дүн Россиин дундуур дүнгүүдтэ дүтэшье ошоногүй. Манай һуралсалай заведенинүүд, больницанууд гэхэ мэтэ хэды хүшэр хүндэ эрхэ байдалтайб.

Корр.: Манай республика дотор хубилган шэнэдхэлгэ ямараар ябуулагдана гэжэ һанаха байнат!

С. Б.: Буряадта боложо байһан хубилган шэнэдхэлгын ябаса горитойхон хубилалтануудые хүлеэһэн хүнүүдэй сэдьхэл ханаанагүй. Эдэ дутагдалнууд БНЦ-дэ болоһон партийна суглаанай шиидхэбэринүүд митингын резолюци соо элеэр харагдана.

Корр.: Та эдэ үйлэ хэрэгүүдтэ ямараар хандана бта! Тиигээ тиитэрээ өөрөө митингдэ байгаа гүт!

С. Б.: Манай обкомой хүтэлбэрилэгшэд иимэ үйлэ хэрэгүүд болохо гэжэ ухаандаашье оруулаагүй байгаа ха. Газетэдэ, телевидениидэ үгтэһэн интервьюһээ уламжалан, иимэ сэгнэлтэ үгэхэ аргатайб. Тиигээд митинг дээрэ ноёдой хабаадалсаагүй байһаниинь гайхалтай. Митингдэ би хабаадалсааб. Юундэб гэхэдэ, А. М. Беляков, обкомой бюрогой гэшүүд үгэ хэлэхэ байха гэжэ хүлеэгээ һэм.

Корр.: Сергей, обкомой нэгэдэхи секретарьһаа ямар асуудал һураха хүсэлтэй байһан тухайгаа хэлэжэ үгыт.

С. Б.: Һураха асуудал олон. Гэбэшье нэн түрүүн Буряадай Верховно Соведэй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын тушаалда томилһон В. Б. Саганов юундэ дипломатическа хүдэлмэридэ эльгээгдэһэн байгааб гэжэ мэдэхэ хүсэлтэйб. Мүн республикын коммунистнуудай обкомой секретаряар һунгаһан Л. В. Потапов ондоо тээшээ эльгээгдэһэн байна. Ямар шалтагаан дээрэһээ иимэ ябадал гаргагдааб. Энээнһээ ондоошье жэшээнүүдые харуулхада болохо. Тиихэдээ тэдэниие һунгаһан органуудай гэшүүдэй һанамжануудые һурангүйгөөр иимэ ябадал гаргагдана гү?

Корр.: Танай нигэжэ хэлэхэдэ, энээндэ хабаатай зарим хүнүүд дураа гутаха гэжэ айнагүй гүт!

С. Б.: Бүхы юумые сэхэ руунь шүүмжэлэн хэлэхэдэ дураа гутажа, хашаха ябадал гаргагдаһаар зандаа. Би иимэ үгэнүүдые хэлэхэ үндэһэ баримтатайб. Зүгөөр эдэ дутагдалнууд үндэһөөрөө үгы хэгдэхэ байха гэжэ найданаб.

Корр.: Танай округой һунгалтын урдахи тэмсэл ямараар ябуулагданаб!

С. Б.: Манай округ үргэн ехэ. Тэрээндэ Улаан-Үдэ хотын Октябрьска, Тарбагатайн, Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй районуудай һунгагшад ороно. Улаан-Үдэдэ нилээд олон һунгагшад ажаһууна. Гэбэшье хүдөөгэй һунгагшад намда дүтэ байна. Мартын 18-да дахяад һунгалта үнгэргэгдэхэнь гээшэ, һунгалтын хоердохи шатада ороһон хойноо эсэстэнь хүрэтэр тэмсэжэ, намда үзүүлһэн найдалые үнэн зүрхэнһөө харюулха гэжэ оролдохоб.

Корр.: Сергей, кандидатска диссертаци амжалтатайгаар хамгаалһанайтнай түлөө таниие амаршалха хүсэлтэйб. Партиин хүдөөгэй райкомой секретариин ажабайдалда иимэрхүү ушар ходо болоожо байдаггүйл.

С. Б.: Баяр хүргэнэб. Өөрынгөө зэлжээндэ «Молодежьын» уншагшадта баһал һайн һайханиие хүсэнэб. Би залуушуулай газетые дуратайгаар уншадагби, амжалтатай ябахыень хүсэнэб.

В. ВАСИЛЬЕВ.

Угсаата зонойнай угай һургаал

Буряад зон эртэ урда сагһаа хойшо өөрын баян түүхэтэй, уянгата һайхан түрэл хэлэтэй, һайн һайхан ёһо заншалаар элбэг баян арад гээшэбди.

Элинсэг хулинсагуудынай ямаршье Песталоцци, Коменский, Ушинский гэхэ зэргын эрдэм ехэтэ суута багшанарые хоёр нюдэндөө хараагүй, хоёр шэхэндээ дулаашьегүй һаа, үри бэеэ тон һайнаар хүмүүжүүлдэг, эрдэм бэшэгтэ һургадаг, хэнһээшье дутуугүй һургаалтайгаар, журамтайгаар хүмүүжүүлдэг байгаа гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Бурхандаа өөһэдөөшье һүзэглөөд, үри бэеэшье һүзэглүүлээд, буян нүгэл хоёрые зэргэсүүлжэ, ямар ойлгосотойгоор үхибүүдтээ һургаал заабари хэлэдэг байгаа гээшэб!

Харин мүнөө үеын залуу зон бурхан тэнгэридээ һүзэхэ бэшэ, вождьнортоо шүтэхэ бэшэ, Коммунис партидаа найдаха бэшэ, эхэ, эсэгэеэ хүндэлхэ бэшэ, багшанартаа этигэхэ бэшэ хадаа «нангин» гэжэ сахиха юумэгүй, уг гарбалаа, ёһо заншалаа, түрэл хэлэеэ мэдэхэгүй, тоохогүй хүнүүд ургажа байна ха юм.

Ажабайдалаймнай бүхы дутуу дунданууд, хэлтыхэ, доголонтохо үе сагууд эндэһээл эхилнэ гэжэ һанахаар юм.

Манай буряад арад гээшэ үри бэеэ хүмүүжүүлхэ талаар аргагүй сэсэн мэргэн һургаалай ёһо заншалтай, дүй дуршалтай байгаа гэжэ тэмдэглэлтэй.

Үхибүүнэйнгээ хүлөө шоройдожо, хэлэндэ ороодүйһөөнь, хүнэй хэлэ ойлгодог болоһон үе сагһаань эхилжэ, эхэ, эсэгэ иимэ һургаал, захяа заабари хэлэдэг байгаа:

Үглөөгүүр һэреэд, унтаридаа бү хэбтэ. һэрибэл — бодо. Унтаряа гансата заһа. Үлэн шээһэеэ шээ. Нюур гараа угаа. (Эмхи гуримда һургана. Бэеын элүүр энхэ тухай заана).

Галаа түли. Сайгаа шана.

Тахилаа үргэ. Бурхандаа мүргэ. Сайгаа галдаа үргэ. Газаа гаража, сайгаараа орон дэлхэйдээ, орон нютагтаа сэржэм үргэ, (һайхан сэдьхэл сэдьхэжэ, «бил һайн ябаһууб гэжэ гү, али миниил үри бэе һайн ябаг» гэжэ сэдьхэхэгүй, харин: «Эхэ болоһон зургаан зүйл, хамаг амитан — хуу һайн һайхан ябаг» гэжэ зальбарха). Иигэжэ һайхан сэдьхэлээрээ зальбаржа ябахадаа, өөрөөшье, үри бэешниишье һайн ябаха, юумэш урагшатай байха гэхэ мэтээр заадаг байһан болоно. Бурхандаа мүргэхэ гээшэмнай мүнөөнэй физзарядка болоно ха юм даа. Орон дэлхэйдээ сэржэм үргэхэдөө, эхэ орондоо дурлал түрүүлхэ, түрэһэн дайдаяа мартахагүй мэдэрэлтэй болохо болоно.

Ярангүй эдеэлэ. Буряад зон эдеэлхэдээ, сухалаа хүрөөд, дуугаралсахаа болишодог гэлсэдэг байгаа. Энэмнай тиимэ бэшэ, харин ондоо тээшээ һамаарангүй, һайнаар жажалжа эди гэһэн удхатай. (Гигиенистнүүд эдеэлхэдээ дуугаралсахагүй ,ондоо юумэндэ бү һамааратгы гэжэ заадаг гүб даа). Урданай үбгэд, хүгшэд монгол һарын 15-да заатагүй масагладаг, мяха шүлэ амандаа хэдэггүй байгаа. «Разгрузочный день» гэжэ мүнөө үеын докторнууд нэрлэнэ, тиимэ үдэрые сахигты гэнэ ха юм).

Бүхэли мяха эдихэдээ, яһаа сэбэрээр мүлжэгты, тиигээ һаа, сэбэрхэн үхибүүдтэй болохот гэхэ. (Хэн муухай үхибүүдтэй болохо дуратай байхаб!).

Шоройгоо сэбэрээр хама. Сэбэрээр хамаа һаа, сэбэрхэн үбгэтэй (һамгатай) болохош. Ямар мэхэтэйхэн һургаал бэ! Хэн муухай үбгэтэй (һамгатай) болохо дуратай байхаб!?

Хүнэй урдаһаа шорой бү хама, айлшанай гаража ошотор хүлеэ, үгы гэбэл, шоройһоо алад гаргаад, саашань хамаха.

Шоройгоо богоһо дороо бү обооло, шоройгооршни дамжажа, гэртэш муу юумэ орохо. (Хэн гэртээ муу юумэ оруулха дуратай байхаб!).

Замда мордохоо байһан хүнэй ябаадүйдэ шорой, угаадаһаа хаягты. Ябаһан хүнэй хойноһоо бү хаягты.

Галдаа муу, муухай юумэ бү оруулагты. Гал гуламтаяа эхэ, эсэгэ шэнги нангинаар сахиха, тахиха хэрэгтэй.

Богоһо дээрээ гэшхээд гү, али богоһо алхаад байхагүй, мүн үүдэ алдалан алсайгаад, тотогоһоо аһалдаад байхагүй — нүгэл.

Газарта хэбтэһэн зэмсэг: аса, тармуур, хүрзэ, һүхэ, мадага болон модо шулуунишье һаань, алхажа гарахагүй — нүгэл.

Айлда ороходоо, малгайгаа абаха, захаа буулгаха. Урдандаа хутагаа бүһэһөө буулгадаг байгаа.

Гэр бараан соогоо эшхэрхэгүй. Аман соогоо сула дуу гүнгэнэжэ бу яба — нүгэл. Бүхы жаргалаа гүнгинэ жэрхихэш.

Эхэ, эсэгэеэ хүндэлэ. Эдеэнэйнгээ дээжые эсэгэдээ хэхэ.

Таниһан танияашьегүй хүниие мэндэшэлэ. Аха заха хүниие хүндэлэ, нэрээрнь нэрлэхэгүй, заатагүй үри бэеыень нэрлээд, тэрэнэй ахай, абгай, тэрэнэй эжы, баабай гэхэ. Үгы гэбэл, тэрэ ахатан, эгэшэтэн, дүүтэн гээд нэрлэхэ. Аха зоной урдуур нарыень буляажа гарахагүй.

Аха, эгэшэ зоной урдаһаа дуугархагүй, хэлэһэн юумэндэнь һөөргэдэхэгүй.

Худалаар бү үйлэ! Эхэ, эсэгэш үхэхэ.

Боро хараанаар ба һүни түлеэ хахалхагүй, уһа удхахагүй, һүхирхэгүй, үхибүү үйлуулхагүй — нүгэл.

Хүнэй юумэ үгэхэдэ, һалгай гараараа гү, али хурганайнгаа һалаагаар абахагүй, мүн хүндэ тиигээд үгэхэгүй. Хүндэ юумэ һарбайхадаа, нюргаараа, ара тээшэнь үгэхэгүй, мүн тиигэжэ абахагүй — нүгэл.

Хайша, хутага болон хурса үзүүртэй юумые хүндэ һарбайхадаа, хурса үзүүрээрнь үгэхэгүй, эшээрнь һарбайха.

Хэлэ амагүй адагуусаниие сохихогүй, зобоохогүй, хайрлаха хэрэгтэй. Малай дал хорео соо газаалхагүй, муугаа гаргахагүй — нүгэл.

Хоохон амһартатай хүнэй урдуур гарахагүй.

Хүнэй юумэ асаржа үгэхэдэ, амһарта сооһь «өөр» (саахар гү, али юуб даа) хэжэ үгэхэ. Амһартыень хооһоор бусаабал — нүгэл.

Үрөөһэн юумэ газарһаа ябахагүй. Харгы сэбэрлэхэһээ ехэ буян үгы.

Хэрүүл, хэлэ ама хэжэ ябахагүй — нүгэл. Хэрүүлэй үзүүртэ шуһан, үрөөлэй үзүүртэ тоһон гэжэ бү марта, һанажа яба. Хүн хүнэй сухалһаа айдаггүй юм. Хүнэй һэшхэлһээ айдаг.

Үритэ хүн хүнэй үриие бү хэлэ, бэетэ хүн хүнэй бэеые бү хэлэ.

Шадаал һаа хүндэ туһалжа яба, тиихэдээ өөртөө туһалжа ябахаш.

Үбшэн бэшэ аад, шанаагаа бү тула, эльгээ бү тэбэри — нүгэл.

Айлшанай табагта бү оро. Бүдүүн зоной хөөрэлдөөндэ бү оролсо. Айлда ороходо, хүниие носоһон үхибүүн шоо үзэмөөр.

Эхэ һайтей үхибүүд шэмхэжэ үгэхэдэ садаха, шэбэнэжэ хэлэхэдэ дүүлэхэ. Эхэ муутай үхибүүд обоолжо үгэхэдэ садахагүй, орилжо хэлэхэдэ дүүлэхагүй.

Ахатнай ахэшаг, дүүтнай дүүшэг байг.

Эхэнэр хүн аад, алаа алсайгаад, амандаа тамхи зуугаад, үгышье гэбэл, хүлөө хүл дээрэ хээд, убайгүйгөөр бү һуу.

Эхэнэр хүн тогоогоороо баян олохо.

Бусалһанһаа ама хүрэ. Бусалжа байһан тогоо орхижо гарахада — нүгэл.

Яраав гэжэ ябан бү һуу. Ямбархааб гэжэ хэбтэжэ бү эдеэлэ.

Эрэ хүнэй зосоо эмээлтэ хазаарта багтаха.

Бусадаар ээлэгдэһэн эхэнэрые бү эдлэ, үри бэедээ еро харахаш.

Хабшадаг гутал хараадаг гэргэн хоёр зайлуулаг.

Улин хусаһан нохой зайлуулаг, үйлаганан хараһан гэргэн зайлуулаг. (Аймшагтай ехэ еро).

Замда ябахын урда морин заадахадаа — һайн. Замда ябатар, халуун хушуутай адуун, хонин угтала — һайн, харин хүйтэн хушуутай үхэр, ямаан угтабал, хэрэг урагшагүй байха.

Амараа хаража, амитаниие бү зобоо.

Бэлыень хаража, бэеэ бү зобоо.

Уһанда сайдам бү оруула — бузар. Уһанай эрьедэ муу муухайгаа, шуһа уһаха угаахагүй. Уһанай лусууд хорлохо.

Байгаалиие бузарлахагүй. Газар һэндэхэгүй, хэрэггүйдэ газар малтахагүй. Энээн дээрэһээ монгол, буряад зоной эрмэгтэй гуталай хоншоор өөдөө хятайнхай ха юм.

Газааһаа түлеэ оруулаад, пээшэнэйнгээ хажууда дээрэһээ бү хая, гэрэймнай сахюусан сошожо тэрьелшэхэ.

Үхибүүн багадаа эхэ, эсэгынгээ нэрээр, нюураар ябаха, харин эхэ, эсэгэ үтэлхэдөө, үри бэеынгээ нэрээр, нюураар ябаха.

Үбгэд хүгшэдтэ гурбан зөөлэн хэрэгтэй: эдеэнэй зөөлэн, унтариин зөөлэн, үгын зөөлэн.

Ташаагаа тулаад али, гараа хармаандаа хээд, хүнэй хажууда бү зогсо.

Эрдээ еро хараһан эхэнэр архи ууха, тамхи татаха, хаарта наадаха, ондоо эрэтэй һарьһатаха.

һайн эрэ морео магтаха,
Дунда эрэ нохойгоо
магтаха,
Адаг эрэ гэргээ магтаха,
Эхэ, эсэгээ һайханаар
үргэһэн зон ядахагүй.
Эхэ, эсэгынгээ орон (шэрээ)
дээрэ бү һуу.

Айлшаниие угтахадаа, үдэшэхэдөө заатагүй малгайтай гү, али пулаадтай байха. Тархи нюсэгөөр угтажа, үдэшэжэ болохогүй.

Хамар доро хахархай аман байнал гэжэ элдэб эсын юумэ дуугаржал бү бай, аманай алдуурхаар ашатын буян алдагдаха юм гэхэ мэтээр арадайнгаа педагогикын арга боломжые бүгэдыень хэрэглэжэ, буян, нүгэл шэбэл гээшые мартангүй, үхибүүдээ, залуу үетэнөө һайхан һанаатайгаар, сагаан сэдьхэлтэйгээр, аханараа анхархаар, дүүнэрээ дүнгэхөөр, эхитэй эсэстэйгээр, һургаалтай журамтайгаар хүмүүжүүлэел гэжэ урялнаб.

Ц-Х. ЖАМЬЯНОВА,
Яруунын районой Эгэтын-Адагай дунда һургуулиин багша.

ЗУНАЙ НАРАНАЙ ЭЛШЭДЭЛ...

Хада хабсагайн дундаһаа эхиеэ абажа, хонгор һайхан Хэжэнгын талаар түргэн урасхалаа дуран соогоо мушхаруулдаг Худан голой эрьедэ оршодог Могсохон нютаг наяад оной эхеэр, налгай дулаан зунай сагта айлшалаа һэм. Тиихэдэ энэ нютагай бэлигтэй бэрхэ уран зураааша Цырен-Намжил Очирович Очировтай танилсаха золтой байгааб. Байшан гэрэйнгээ хажууда зорюута бариһан соморхон жаахан гэр соонь халуун наранһаа хоргодожо, нилээд удаан хөөрэлдэжэ һуугаа бэлэйбди.

Нюргаар үндэршэг, түбшэн даруу зантай, үдхэн хара нидхэ дороһоо шэнжэлэнгеэр караһан нюдэтэй энэ хүн наһаар холо дүү намайе түрүүшээр «юун аабши?» гэһэн үгээр холуур тойрон дуугаран абаһаар дүтэ хүргэхэ янзагүй байһанииньшье ойлгосотой һааб даа. Мэндэеэ хэлсэжэ, танилсаһанайнгаа удаа, нэгэн-хоёр үгөөр һониноо хөөрэлдэхэ зуураа:

— Ямар угсаатанайбши, алид болохобши, ямар хүхүүрэйбши? — гэжэ асуугаа агша һэн. Тиихэдэнь юуншье гэжэ харюусахаа мэдэхэгүй һайхасаан байшахадамни, абаһаар һонео буураад, энэ тэрэ юумэеэ хэһэншүү боложо, намһаа холодохые оролдошоо бэлэй. Гэшхүүрэй хажууда хэбтэһэн модоной барьягар томо үндэһэ хараад, энээниие юун болгохо хүсэлтэй асараа гээшэб гэжэ нилээд удаан өөрөөшье ойлгонгүй адаглахыемни харахадаа, Цырен-Намжил Очирович гэртэ орохыемни урьа һэн. Тэрэ багахан гэртэнь орохоодо, уран зураашын мастерской ха юм гэжэ абаһаар ойлгомоор һэй. Ханада үлгөөтэй зурагуудые, модо һиилэжэ бүтээһэн македүүдые намда харуулжа, тэдээн тухайгаа хөөрэжэ эхилбэ.

— Түрэл арадайнгаа түүхэ домог, уг гарбал тухайгаа һургуули һударташье үзөө бэшэт, тусгаар һонирхожо үзэхэ мэдэхэ болоогүй һаа, хаанаһаашье дуулалтайбта даа. Эндэ таанадай, залуу үетэнэй, гэм зэмэшье үгы хаш, — гэжэ һанаа алдан хэлээд, энээнһээ урда дуулаагүй, мэдээгүй юумэнүүд тухаймни ехэл һонирхолтойгоор хөөрэжэ эхилшоо бэлэй.

Эртэ урда сагай түүхэһээ, угай бэшэгүүдһээ эхилээд, мүнөө сагай байдалыешье тэгшэ һайн мэдэдэг байһаараа ехэтэ гайхуулаа бэлэй. Гадна Цырен-Намжил Очировай зураһан уран зурагуудые харахада, он со өөрсэ маягаар тэдэнээ бүтээдэг байһыень анхармаар бэлэй. Тон нарихан утаһаар угалзатуулан нэхэһэн мэтээр зурагдаһан зурагуудынь буряад зоной ажабайдал харуулһан гү, али урданай түүхэ домогуудһаа үндэһэлэгдэжэ зурагдаһан хадаа ехэл танил түрэлөөр, ойлгосотойгоор харагдаа агша һэн. Аса тармуур барьяад, энеэдэтэй зугаатайгаар хөөрэлдэн ябаһан басагадые «Үбһэнэй үе» гэһэн зураг дээрэнь харахадаа, өөрөөшье тээ саанаханань үбһэ тармажа гү, али һури хаяжа байһандал үзэмөөр һэн. Али һаа, тулгуур тулаһан хоёр шабгансануудай уулзашоод, эрхеэ татажа байгаад, дулимшаг болоһон дээрэһээ шанга шангаар хөөрэлдэжэ байхада: «Мэндээ!» — гээд хажуугаарнь өөрөө гаража абаһандал болохо юм.

Цырен-Намжил Очирович Очиров 1920 ондо Хэжэнгын районой Тураасгай нютагта түрэһэн байна. Агын багшанарай училищи дүүргэжэ, 19-тэйхэн хүбүүн Яруунын районой Тэлэмбэ нютагта багшалжа эхилээ. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ Комсомольск-на-Амуре хотодо сэрэгэй албанда ябаа. Сэрэгһээ табигдажа, нютагаа бусаад, Тураасгайн долоон жэлэй һургуулида эхин классуудта багшалаа. Удаань бага һууринуудай хамтадхагдажа, ехэнүүд ажахынуудай байгуулагдахада, Тураасгай нютагынь Могсохонтой нэгэдүүлэгдээд, иишэ зөөжэ ерэхэ баатай болоо һэн. Могсохоной дунда һургуулида зурагай, черчениин багшаар олон жэлдэ хүдэлжэ, наһанайнгаа амаралтада 1970 ондо гараа һэн. Энэл далан онһоо эхилжэ, зурагуудаа зуража эхилһэн байдаг.

«Могсохоной дунда һургуулиин хизаар ороноо шэнжэлгын музейн эмхидхэлгэдэ ехэхэн хубитаяа оруулһан Ц-Н. О. Очировай нэрэ энэ музейдэ үгэжэ, нэрыень мүнхэлхэ байгаа...» — гэжэ хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Г. О. Тудеңов экспонадуудыень ехэтэ һонирхон хараад, музейн дэбтэр соо һанамжаяа бэшэһэн байдаг. Энэ дурадхалыень могсохонойхид анхарха бээ гэжэ найдагдана.

Үнэхөөрөөшье, Ц-Н. О. Очировай сулуулһан материалнуудые, уран зурагуудые энэ музейдэ ерэһэн нютагай зон, иланаяа залуу үетэн, мүн тиишэ ошоһон айлшад һонирхон харадаг, олон юумые ойлгожо абадаг байна ха юм. Гадна нютагай һургуулиин хизаар ороноо шэнжэлгын кружогой гэшүүд тэдэ материалнуудыень шэнжэлжэ, түрэл нютагайнгаа түүхэ, уг гарбалаа мэдэжэ абадаг, буряад зонойнгоо ажал хүдэлмэридөө хэрэглэдэг байһан зэр зэмсэг, хубсаһа хунартай танилсадаг байна бшуу.

Мүнөө үедэ Ц-Н. Очировай зураһан дабтагдашагүй зурагуудай табан зуугаадынь элирүүлэгдэнхэй юм. 1977 онһоо эхилжэ, тусхай мэргэжэлгүй уран зураашадай бүхэсоюзна, уласхоорондын хэдэн выставкэнүүдтэ зурагуудынь табигдаһан байна. Бүхэсоюзна 4 выставкын, Лондон, Берлин хотонуудта болоһон уласхоорондын выставкэнүүдэй 1 шатын дипломуудаар шагнагдаһан байна.

...Баһа үнөөхи багахан гэр соонь болоһон хөөрэлдөөндөө бусажа, саашань үргэлжэлүүлхэ дуран хүрэнэ. Цырен-Намжил Очировичай хөөрэхые шагнажа, тэрэ хүнэй хэды олон юумэ мэдэдэг байһые гайхажа һуухадамни, үнинэй һайн танил аха нүхэрни мэтээр хандажа:

— Буряад хүн түрөө хадаа хаанаһаа уг унгитай, ямар угсаатанай байһанаа мэдэжэ, түрэл арадайнгаа түүхэ домогоор һонирхожо ябаха юм. Шамдаа баримаар бэлэгшьегүй һууна гээшэ гүб! Энээхэн фото-зураг үгэхэ болоол даа, — гээд, «Байгал шадарай басагад» гэжэ зураһаан буулгаһан томохон фото-зураг дээрэ хүушан монголоор ехэ түргэн нэгэ юумэ бэшээд. барюулаа һэн. «Энэ юун гэжэ бэшээбтаī» — гэхэеэ аягүйрхэжэ, абяагүйхэн абаа бэлэйб.

Гэрһээнь гарахадам, үдэшэ тээшэ боложо, аяма халуун буурантаад байгаашье һаа, сэлмэг үдэрэй улаан наран баруун хадануудай саана ороходоо урид элшэ гэрэлээрээ огторгойдо тамарһан үүлэнүүдые, баруун тээшээ нэмжыһэн тала дайдые шаргал улаан шэрээр будажа, тугаархан танилсаһан аха нүхэрэймни уран зурагуудтал һайханаар үзэгдөө һэн. Тэрэ үедэ Цырен-Намжил зохеохы ажалайнгаа охин дунда ябаа. Зунай наранай «хонолгодоо ороходоо» урид дулаахан элшээрээ газар дайдые уриханаар гэрэлтүүлхэеэ оролдоһондол, Ц-Н. О. Очиров уран бэлигээ дүүрэн гаргажа, арад зоноо баясуулхые оролдожо ябаа. Зохеохы ажалайнгаа орьелдо гараад ябатараа, үбшэндэ нэрбэгдэжэ, 1987 оной мартын 19-дэ наһа бараа.

һүүлэй жэлнүүдтэ орон доторнай боложо байһан хубилалтануудай ашаар буряад арадаймнай һайн һайхан ёһо заншалнууд һэргээгдэжэ эхилээ. Сагаалгамнай арадаймнай хуулита һайндэр боложо тодороо. Энэ һайндэрлэлгын үедэ Ц. Сампиловай музейдэ Сагаалганда зорюулагдаһан выставкэ нээгдээ. Тэрэ выставкэдэ Буряадаймнай уран зураашадай зурагуудай дунда Цырен-Намжил Очировай бүтээлнүүд табигдажа, хүндэтэ һуурияа эзэлһэн байгаа һэн.

Г. ДАГБАЕВ.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

Агын буряадуудай ульгэрнүүд

[Түгэсхэл. Эхиниинь 11-дэхи номерто].

Арбан хоер hалаа эбэртэй
Ажагар шара буганууд
бууба.
Урилдажа намнаад, нэгэ
hомоор
Хоер буга дабхар харбаад,
Морин дээгүүр hомоео
абажа,
hаадагтаа дүүргээд,
Унаhан хоер бугаяа
Хоер гараараа суглуулба.

Баатарай асари ехэ хүсэн эндэ харуулагдана, ульгэрэй геройнууд ургажа hууhан модо ходо татан абана, томо хэдэн буга нэгэ гараараа шүүрэн үргэнэ.

Эндэ тон ехэ зэрсэгүүлгэнүүд (гипербола) хэрэглэгдэнэ. Жэшээлхэдэ, «хадын зэргэ морин», «хүрээ шэнги шүдэн» гэхэ мэтэ.

Үхэhэн баатарай бэе дээрэ суглараhан шубууд арhыень, нюдыень сооро тоншожо шаданагүй — тиимэ бүхэ байна гэшэ ааб даа.

Цыбен Жамцараногой Базар Галдановhаа бэшэжэ абаhан «Хэдээр Мэргэн», Ниитын институдай хүдэлмэрилэгшэдэй 1961 ондо бэшэжэ абаhан «Нүгэлтэ нюсэгэн Гургуули» гэhэн ульгэрнүүдэй геройнууд хадаа хүн зоной зол жаргалай түлөө, уг гарбалаа үргэлжэлүүлхын түлөө тэмсэнэ. Жэшээлхэдэ, Хэдээр Мэргэн hамга абахынгаа тула тэрэнэйнгээ аха Болдор Мэргэнтэй тулалдана.

Үльгэрнүүдэй эхин заншалта еhоор ходо эхилнэ:

Эртэ нэгэн сагта
Саг сайн,
Сахилзаа хүхэ,
Энэ дэлхэйн бүтээд
байхада,
Зандан модоной
Набшаhан-шэлбэhэн байхада,
Моринной хүрдан,
Модоной гэдхэн байhан саг.
Заха далайн шалбааг
байха үе.

«Хэдээр Мэргэн» гэhэн ульгэр. Хэрмэлжэнэй хүбүүн Хэдээр Мэргэн гэдэшэ Хэрмэлжэн луугаа эжэтэе, hалхин мэтэ түргэн хээр моринтоео Хирдэм далай гэжэ газар нютагта hууhан байhан гэлэй. Хэдээр хадаа ехэ ангууша хүн байгаа.

Ангуурини хэдэн зурагые эндэ харанабди. Хэдээр Мэргэн урда, хойтошье ташаландаа агнана, үй түмэн гүрөөhэ, буга унагаажа, үгытэй ядуу хүнүүдтэ үгэнэ.

Агнуурине зураглан харуулалга гэдэшэ эртэ урдын байдалай эли тодо гэршэ болоно. Тиихэ үедэ хүн зон өөhэдын ажахытай болоодүй, хоолойгоо тэжээхэ аргань гансал агнуури байгаа ха юм. Грузин арадай аман зохеолые суглуулан шэнжэлэгшэ Е. Б. Вирсаладзе «Грузиин агнуури тухай домог ба уран шүлэг» гэhэн ном соогоо иигэжэ бэшэнэ: «Агнуури гэдэшэ эртэ урдын эмхидхэмэл ажалай нэгэ түхэл маягынь болоно. Үшөө палеолит үе сагта агнуури ашаг үрэтэйгөөр хүгжэжэ, хүн түрэлтэнэй түүхэдэ ехэ удха шанартай боложо эхилээ юм. Хүнэй амидарха, хоолой тэжээхэ арга боломжонь эндэhээ эхилжэ, коллективэй гэшүүдэй эдэбхинь дээшэлжэ, элдэб онол арга, дүй дүршэлынь баян боложо захалhан юм».

Олонхи ульгэрэй геройнууд мэтэ Хэдээр Мэргэн агнуури эрхилнэ. Тэрэ бэрхэ ангуушан. Тэрэ үеын ангуушад тухай иигэжэ хэлэгдэнэ: «Ойн гүрөөhые аргал хохир болотор аладаг, үбэрэй гүрөөhые үгэг хохир болотор аладаг».

Хэдээр Мэргэн ямар ангуудые аладаг байгааб? Янза бүриин ангууд ульгэр соо дурдагдана: «Таргандаа таршалhан буганууд, халюунай харанууд, булганай hайнууд». Богонеор хэлэхэдэ, Байгал шадарай хүбшэдэхи бүхы ангууд ульгэрнүүд соогуур дурдагдана.

Агнуурида нэгэтэ гараhан Хэдээр Мэргэн урдань агнадаг газартань ан гүрөөлэй үгы болошоhые гэнтэ ойлгобо ха. Юун болоо гээшэб гэжэ гайхаhан баатар арбан оройтой агуула уулада гаража, иишэ тиишээ харана. Хээр хурдан морининь бүхы хэрэгтэнь туhална. Жэшээлхэдэ, hүн далай соо орошоод гаража ядахадань, морининь шэдитэ аргаар дээшээ абарна.

hүн далайе ульгэр соо зураглаха ябадал хадаа Газар дэлхэйн бии болоhон тухай эртэ урдын хүн зоной ойлгосотой сэхэ холбоотой байна бшуу. Эртэ урдын хүн зон иигэжэ ойлгодог hэн хаш: Газар дэлхэй гэдэшэ hүн далайгаар хүреэлэгдэhэн хабтагар дайда, тэгэндэнь үндэр гэгшын Сүмбэр уула. Тэрэнэйнь орой тэнгэри тулаhхай. Сүмбэр уулын дүрбэн зүгтэ — газар дайда.

Агын буряадуудай ульгэрнүүд соо мориндо ехэ анхарал хандуулагдана. Энэмнай нүүдэл байдалтай малша буряадуудта сэхэ хабаатай гэдэшэ ааб даа. Жэшээлхэдэ, морин гэдэшэ ехэ эди шэдитэй: үндэр үндэр уула хаданууд дээгүүр харайжа, тэнгэридэ дэгдээд, газартаа ямаршьегүй бууха шадалтай. «hалхин шэнги хурдан», «Шубуун мэтэ ниидэдэг», «Сахилгаан мэтэ түргэн» гэхэ мэтын сасуулганууд эндэ элбэгээр хэрэглэгдэнэ. Баатарай хүлэг эзэндээ үнэн сэхэ, ходол абарха, туhалха тэжэ байдаг. Мүн даахитай хара дааганшье болошохо шэдитэй.

Хүлэгни хурдан гэжэ найдаhан Хэдээр Мэргэн арбан оройтой Сүмбэр уулада юундэшье hаатангүй гарашана. hалхин шэнги хурдан морин тухай магтаалай үгэнүүд эндэ олон.

Нэгэтэ Хэдээр Мэргэнэй морин хиржэжэ зогсошоно. Тиихэдэнь уурлаhан эзэниинь сухалдаа багтажа ядан, моринойнгоо амыень шэхэндэнь хүрэтэр заалажархина, гам хайрагүй гуяыень ташуурдана. Шуhан гэдэшэ шанага шанагаар адхарна, мяханиинь хэhэг хэhэгээр таhарна.

Баатарай хүлэг эзэндээ ехэл гомдоно. Хайшаа, ямар газар тээшэ ошохо тухайгаа моринтоео баатарынь зүбшөөгүй ха юм. Тиигээдшье хүлэгтөө анхараагүй, олон хоногто эдеэлүүлээшьегүй, уhалаашьегүй.

Орон нютагhаа гараhаарнай,
Хэдэн шэнээн саг болоо
гэжэ hананаш?
Нэгэ залгиха уhа
уугаагүйб,
Нэгэ жажалха үбhэ эдеэгүйб.

Хэды тиибэшье морининь эзэндээ үнэн сэхэ зандаа үлэнэ, үндэр уулын оройдо харайжа гарана, хада хүтэлнүүдые хамха гэшхэн гүйнэ.

Эзэнhээ таhарhан нэгэ хүлэг Шаргалта Мэргэнэй моринтой урилдаан дээрэ уулзана. Хара жүhэтэй мориной хэдэн дабаанда ахин гарахыень Шаргалта Мэргэнэй хүлэг харана. Ниидэнэ гү, али харайна гү? Шаргалта Мэргэнэй хүлэг тэрэ мориной хэнэй байhыень таана. Тиигээд тэрэ моринтой уулзахадаа, аюул зоболоной болоод байн гэhээнь, эзэеэ орхиhоншни ехэл муу даа гэжэ тэрэниие зэмэлнэ.

Иимэ үгэнүүдые дуулаhан хүлэг бодолгото боложо; олон юумэ ойлгожо эхилээд, эзэндээ бусажа ерэнэ. Зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэмэ уулзалга хүлэг баатар хоерой хоорондо болоно.

Унажа ябаhан хүлэг мориео орхихо, доромжолхо, тэрэндэ анхарал хандуулхагүй ябадал гэдэшэ малша буряадуудай дунда ехэл муу хэрэг гэжэ тоологдодог байгаа. Эзэн гэдэшэ мориео ехэл хүндэлхэ, саг сооhь эдеэлүүлхэ, уhалха зэргэтэй ха юм. Тиимэл хадань Агын буряадуудай олонхи ульгэрнүүд соо морид, үнеэд, хонид, тэмээнүүд тухай магтаалнууд элбэг байна бшуу.

Наhанай хани нүхэр — hамган болгохо басага бэдэрэлгэ тухай Агын буряадуудай аман зохеол соо нилээд ехээр хэлэгдэнхэй.

Үндэр манхан тэнгэридэ гараха шадалтай баатарнууд лэ тэндэхи хүүхэдые хүсэ шадалай, оюун ухаан, эди шэдиин хүсөөр асардаг гэжэ эндэ ойлгонобди. Хун шубуунтай холбоотой сюжедүүдые олон ульгэр соо олонобди.

Моринойнгоо аша туhаар hүн далайhаа гаража шадаhан Хэдээр Мэргэн тэндэхи газарай эзэн — алтан хатанай захяа үгэ дуулана: «Бугантар тэнгэриин басаган хун сагаан шубуун болоод газарта буудаг. Хүсэ шадалтай хүбүүн hаа, тэрэ хүүхэнээр hамга хэжэ шадахаш». Хүшэр хүндэ олон шалгалта, туршалгануудай hүүлээр Алтан хатан Хэдээр Мэргэндэ алтан аргамжа бэлэглэнэ. Баатар тэрэ аргамжаарнь хун шубууе барина.

Хэдээр Мэргэн тэрэ хун шубуугаа Булган-Жабхай басаган болгожо, hүүлдэнь hамга абана. Булган-Жабхай гэдэшэмнай юрын эхэнэр бэшэ: пулаадаараа нэгэ hэбихэдэнь, зөөри хогшол, эд бараан, адуу мал, ордон гэрнүүд бии болошоно. Эдэ эди шэдиин хабшуугаар юрын шэнжэнүүд бии. Тэрэ гэр бүлэ, үбгэн тухайгаа hанаагаа зобоно.

Болохоео байhан аюул, үбшэн зоболон, элдэб бэрхэшээлнүүдые Булган-Жабхай урид таажа мэдэнэ. Үдхэн улаан сайгаа удхажа hуухадаа, үбгэнэйнгөө гэзэгэhээ нэгэ гараараа барлаад, иигэжэ хэлэнэ:

«Ахамни шамда дайгаар ерэжэ ябана».

Хэдээр Мэргэн үнишье хүлеэбэгүй. Шуhан бороо, шулуун мүндэр орожо, үндэр хадын оройдо Болдор Мэргэн харагдаадхиба. Хатуу шанга тулалдаан тэдэнэй хоорондо эхилшэбэ. Хүсэ шадалынь адлирхуу. Олон үдэр, hүни тэдэнэр тулалдаба. Хүлнүүд дорохи уула хадань гол нуга, нуур болошобо.

Түрүүшээр нюдэргээрээ шаасалдаба. Болдор Мэргэн Хэдээр Мэргэниие хүлhөөнь барьяад, тэнгэри тулама зандан уляаhан тээшэ шэдэжэрхибэ.

Тэрэ уляаhан юрын бэшэ. Мүшэр hалаадань түдэhэн хүниие зобоожо аладаг байба. Шаргалта Мэргэн Хэхүүдээр Мэргэн хоер тэрэ хархис муухай уляаhанай урдаhаа тэмсэнэ. Хэхүүдээр мэргэн хүсэ шадалаар ахир: тэрэ уляаhые хахара сабшажа шаданагүй, харбаhан годлинь тэрээндэ хүрэнгүй унана.

Тиихэдэнь Шаргалта Мэргэн шадал хүсөөр шанга байжа, тэрэ уляаhые хахара шуура сабшана. Тиигээд тэрэ модоео хэмжэжэ байтараа, мүшэр соо вууралдаhан Хэдээрээ олоод орхино. Шэдитэ шара тоhоной хүсөөр Шаргалта Хэдээрые амидыруулаад, тэдэ хоер суглаа Бугантар тэнгэриин басаганда ошоно. Тиихэдээ Хэдээрые алтан зүүн болгоно. Мүн мориео даахитай дааган, өөрыгөө нюhатай заахан хүбүүхэн болгожо, тэндэ эмхидхэгдэhэн наадан-мүрысөөндэ илажа гарана.

Булган-Жабхайгаа баян энжэтэйгээр абажа, тэнгэриhээ сэнхир, хүрин үүлэн гэшхүүрээр доодо юртэмсэдэ бууна.

Ехэ бэрхэшээл, зоболонгуудай hүүлээр Хэдээр Мэргэн Булган-Жабхайгаа оложо, амбүн гэжэ ажана түбхинэнэ.

Агын буряадуудай ульгэрнүүд соо эхэнэрнүүдэй, басагадай образууд олонхи ушарта хун шубуунтай холбоотой байна. Энэньшье зүб. Юуб гэхэдэ, хори буряадуудай уг гарбал хун шубууньhаа эхитэй юм гэhэн урдын домог бии ха юм.

Эхэнэрнүүдэй образууд эндэ ехэ удха шанартай. Жэшээлхэдэ, алуулhан баатарнуудые эхэнэрнүүд амидыруулна.

Морин тухай. Хүлэгэй үүргэ ульгэрнүүд соо угаа ехэ. Хурдан моринойл ашаар баатарнууд даян холын замые дабажа, гаталжа шадана.

Үшөөшье ондоо амитадай образууд ульгэрнүүд соо бии. Жэшээлхэдэ, «Үншэн сагаан ботогон» гэhэн ульгэр соо ботогоной образ гол hуури эзэлнэ. Тэрэ ботогыень эхэhээнь таhалжа, ноендоо үгэжэрхинэ. Гашуудаhан эхын уйдхар ехэ:

Хэдэн дабаа дабаса
Хэнхинээниинь тэрэнэй
дуулдаба.
Олон дабаа дабаса
Орилоониинь тэрэнэй
дуулдаба.

Тэнжэhэн үндыhэн ботогон эхэеэ үгылжэ, үдэр hүнигүй уйлана. Тиигээд эхэеэ бэдэржэ, холын харгыда ябана. Зуурандань элдэб амитад, ан гүрөөл ушарна, үндэр хада уланууды дабахадань, гүн ехэ далайнуудые гаталхадань туhална.

Эхэhээ таhарhан ботогоной уйдхар, баяшуулай хатуу шэрүүн сэдьхэл ульгэр соо эли тодоор харуулагдана.

Муүе хэhэн баяшуулай нүгэлынь өөhэдтэнь hүүлдэ хүрэнэ. Хүнэй хэлэhые дуулаагүй баянай ори гансахан хүбүүн хоро уужа үхэнэ. Уданшьегүй өөрөө баян шархияа хатаана. Энэмнай хадаа тэжээжэ байhан адууhа малдаа анхарал ехэтэйгээр хандаха гэдэшэмнай ехэ удха шанартай ха юм. Нарай малые эхэhээнь hалгаажа (гансал мал тухай хэлэгдэнэгүй), үншэрүүлхэ, зобоохо ябадал баhал өөрын хойшолонтой, өөрын ехэ нүгэлтэй, харюусалгатай байна бшуу.

Агын буряадуудай ульгэрнүүд соо ехэнхидээ юрын хүнүүд дуулан магтагдана. Тэдэнэр хододоо илан гаража, еhотойл баатарнууд болоно. Жэшээлхэдэ, «Долоолин луугаа басаган» гэhэн ульгэр соохи юрын малшан хүн аад, хэдэн олон баатаршалга харуулжа, эрэлхэг зоригойнгоо ашаар нүхэр эхэнэрээ оложо абана. Харин hамган болохо басаган ерээдүйнгөө үбгэниие туршажа, элдэб шалгалтануудта оруулна.

Долоолин луугаа энэ зохеолой гол герой эхэнэр болоно. Тэрэнэй гэртэхин арбан табан толгойтой мангадхайн зөөри хогшолдо орожо, басагаяа хадамда үгэнэ. Теэд басаганиинь хурдан түргэн хүлэг мориндоо hуужа тэрьелшэнэ.

Мүн эхэнэр мангадхайнууд эндэ харуулагдана. Тэдэнэр хододоо хоро хүргэжэ, хүн зондо hаалта хэжэ ябадаг хүнүүд болоно.

Тиихэдэ олон ульгэр соо Зутан хара абгай хэлэгдэнэ. Тэрэ хододоо муу хүн, мэхэ ехэтэй. Нэгэ талаараа туhалаагша болоод, нүгөө талаараа хоро хүргэнэ.

Ц. Жамцарано энэ герой тухай иигэжэ бэшэнэ: «Хара Зутан гэдэшэ хархис шэрүүн үйлэ ушарнуудые үүдхэдэг хүн. Тэрэ хоер нюуртай: нэгэ талань hайн, нүгөө талань муу, демон шэнги хоро шаратай».

Мэньелэн луугаа Хара Зутанай бури муухай сэдьхэлыень мэдээд, хубсаhаяа харуулхыень гуйна. Тэрэнэйнь газаа талань — амиды, досоо талань — үхөөрэй.

Хара Зутан өөр тухайгаа иигэжэ хэлнэ:

Сэлмэг үдэр болонхойл,
Сэсэн hанаа hанажа
ябадагби,
Сэбэр hайхан ябадалаар
ябадагби.
Харалган үдэр болонхойл,
Хара муу hанажа ябадагби,
Хардажа, бордожо
аладагшьеб.

Зарим ульгэрнүүд соо хоер абганар — Хара Зутан Шара Зутан хоер ууэгдэнэ. Нэгэниинь — муүе, нүгөөдэнь hайе хэдэг.

Агын буряадуудай ульгэрнүүд соо түүрээлгэ гэдэшын ехэ удха шанартай байhые эндэ дурдангүй гаража болохогүй. Түүрээлгэ — хүн, амитан, бодос бүхэнэй өөhэдын шэнжэтэйгээр үгэ хэлэлгэ. Тэрэниие ород хэлэн дээрэ оршуулхада, удхала алдажархидаг байха юм.

Агын буряадуудай ульгэрнүүдые дэлгэрэнгыгээр, гүнзэгыгөөр шудалха, тэдэниие олоной дунда нэбтэрүүлхэ саг тулажа ерээ гэжэ hананаб.

М. НАМЖИЛОВА.

Информал

һУНГАГШАДАЙ ГОРОДСКОЙ КЛУБАЙ ПРАВЛЕНИИН ХАНДАЛГА

Мартын 18-да РСФСР-эй, БурАССР-эй болон нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудта кандидадуудые дахяад шэлэн һунгахамнай. Бүхы юумэндэ һанаа амараар хандадаг хүнүүдтэ Россин, Буряадай, бүхыдөө гүрэнэйнгөө хуби заяае шиидхэхын тула даалгажа болохогүй. Кандидадуудай һунгалтын урдахи платформонуудһаа, политическэ хараа бодолнуудһаа уламжалан, манай ажабайдалда хубилган шэнэдхэлгын, олондо мэдээсэлгын болон демократизациин хүгжэлтэнүүдтэ тэдэнэй бодотоор хабаадалсаһые хараада абалсан, депутадуудта кандидадуудай удаадахи фамилинуудые мартын 18-да бюллетеньнүүд соо үлеөхыетнай хүндэтэ нүхэд, таанадые һунгагшадай городской клубай правлени гуйна:

РСФСР

Гаврилюк С. В.— һунгуулиин тер. 807-дохи округ.
Кобылкин А. Т.— һунгуулиин нац. тер. 91-дэхи округ.
Цыбиков Е. Н.— һунгуулиин тер. 808-дахи округ.

БурАССР

Балсунаев А. И.— һунгуулиин 2-дохи округ.
Свиридов А. С.— һунгуулиин 1-дэхи округ.
Долгоаршинных М. Г.— һунгуулиин 4-дэхи округ.
Михайлова Д. М.— һунгуулиин 8-дохи округ.
Бальжинимаев Д. Б-Д.— һунгуулиин 14-дэхи округ.
Хомутов О. Б.— һунгуулиин 18-дахи округ.
Палютин А. Л.— һунгуулиин 19-дэхи округ.
Шевелев Л. Д.— һунгуулиин 21-дэхи округ.
Мадуев Н. Ю.— һунгуулиин 26-дахи округ.
Верьенко В. В.— һунгуулиин 27-дохи округ.
Дружинин А. Л.— һунгуулиин 50-дахи округ.
Ефремов Ю. Ф.— һунгуулиин 53-дахи округ.
Молчанов А. Г.— һунгуулиин 57-дохи округ.
Калашников Н. А.— һунгуулиин 59-дэхи округ.

Улаан-Үдын горсовет

Салимов Д. М.— 2-дохи округ.
Баранов В. В.— 6-дахи округ.
Козулин О. А.— 11-дэхи округ.
Галиндабаев В. В.— 14-дэхи округ.
Селиванов С. Н.— 48-дахи округ.
Степанов В. В.— 49-дэхи округ.
Жигмытов Б. Т.— 50-дахи округ.
Худугуева Ю. Г.— 55-дахи округ.
Петухова И. И.— 58-дахи округ.
Мельник А. В.— 59-дэхи округ.
Радченко П. И.— 66-дахи округ.
Боганатов Н. А.— 80-дахи округ.
Хантаева (Гаврилова) К. М.— 64-дэхи округ.
Владимиров А. А.— 74-дэхи округ.
Сперанская Р. Н.— 86-дахи округ.
Гармаев Л. Ц.— 92-дохи округ.
Ленскинов Н. И.— 95-дахи округ.
Хахинов В. В.— 110-дахи округ.
Смирнов Г. И.— 122-дохи округ.

Райсоведүүд

Прокопьев В. В.— 4-дэхи округ (Железнодорожно район).
Ростовцев А. М.— 21-дэхи округ (Советскэ район).
Шагдарова Н. Н.—(Советскэ район).

Эдэ нүхэдые дэмжэхэ зуураа, ажабайдалга һайжаруулхын тула Соведүүдэй үнэхөөрөө гүйсэд засаг тогтоолгодо эдэбхитэйгээр нүлөөлхэ аргатайбди гэжэ бидэ найданабди.

һунгагшадай городской клубай түрүүлэгшын туһалагшад, СССР-эй арадай депутадууд В. Е. КАРЕПИН, С. Г. ШАПХАЕВ.

һунгагшадта хандалга

Хүндэтэ нютагаархид, Байгал шадарай нютагуудта ажаһуугшад! Манай орон дотор Президентын тушаалые тогтоолго республикануудай федерациин үүргэ дээшэлүүлхэ байна. Үнэн сэхэ хүбүүн еһоор манай республикын аша туһые хамгаалжа, автономито республикануудай политическэ, экономическа эрхэнүүдые үргэдхэхэ, эрхэтэдэй һуудал байдалые улам һайжаруулха ерга шадабаритай Россин депутадууд маанадта хэрэгтэй. Танай округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн нүхэр Саганов Буряад ороной газар дээрэ түрэжэ, урган еһэ болоһон байна, тэрэнэй хуби заяан манай хуби заяантай нягта холбоотой. Тэрэ ажахын, дипломатическа, гадаадын-экономическа ажал ябуулгын баян дүй дүршэлтэй хүн байһан тулада иимэ үндэр еһэ мандадта хүртэхэ нэрэ хүндэтэй. Мартын 18-да болохо дахинаа дуугаа үгэлгын үдэр зүрхэ сэдьхэлээрээ мэдэржэ, республикынгаа бүхы олониитын һанал бодолые бэелүүлэн, тэрэнэй түлөө дуугаа үгэхыетнай гуйнабди.

СССР-эй арадай депутадууд КАНИБАЛОЦКИЙ, СЕРЕДКИН, ДАМБАЕВ, КАРЕПИН, ЦЫРЕНОВ, СТЕПАНОВА, ЛИТВИНЦЕВА, ШАПХАЕВ, КАЛАШНИКОВ, «АНГАРХАЕВ».

ДЭМЖЭНЭБДИ!

Программанууднай адли

Мартын 4-дэ үнгэргэгдэһэн һунгалтын үедэ дүрбэн претендентнүүдэй тоодо би һунгуулиин Чертенковско 2-дохи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн байгааб. һунгалтын үнгэргэгдэһэнэй һүүлээр дуугаа үгэһэн үрэ дүнгүүдые тооложо гаргахадань, прибор бүтээлгын нэгэдэлэй генеральна директорэй орлогшо Н. И. Быков болон энэл нэгэдэлэй фрезеровщик А. И. Балсунаев хоердохи шатада хабаадалсаха болобо.

Минии программа Н. И. Быковэй программадал адли залуушуулай нилээд олон асуудалнуудые шиидхэхэ хараа шугамуудые тодорхойлонхой.

Би Николай Иннокентьевичые бэлигтэй бэрхэ мэргэжэлтэ, энэрхы сэдьхэлтэй хүн гэжэ мэдэхэб.

һунгалтын нэгэдэхи шатада минии кандидатурын түлөө дуугаа үгэһэн һунгагшадта мартын 18-да Н. И. Быковэй түлөө дуугаа үгыт гэжэ хандаха байнаб.

С. СТЕПАНОВ,
«Эдэбхи үүсхэл» гэһэн туршалгын ажахын нэгэдэлэй директор, У-УППО-гой ВЛКСМ-эй комитедэй гэшүүн.

һУНГАГШАДТА БАЯР ХҮРГЭНЭБ

һУНГУУЛИИН СЕРОВОЙ 50-ДАХИ ОКРУГһОО МАРТЫН 4-ДЭ ҮНГЭРГЭГДЭһЭН һУНГАЛТЫН ҮЕДЭ МИНИИ ТҮЛӨӨ ДУУГАА ҮГЭһЭН һУНГАГШАДТА БАЯР БАЯСХАЛАН ХҮРГЭНЭБ. НАМТАЙ НЭГЭ ДОРО ДЭБЖҮҮЛЭГДЭһЭН «БУРЯАДАЙ ЗАЛУУШУУЛ» ГАЗЕТЫН РЕДАКТОР АЛЕКСАНДР ДРУЖИНИНАЙ ТҮЛӨӨ ДУУГАА ҮГЭХЫЕТНАЙ ТААНАДЫЕ ГУЙХА БАЙНАБ.

Петр ШАБЛИН,
Буряадай соелой түбэй түрүүлэгшэ.

ЮУНДЭ МИТИНГДЭ СУГЛАРААБ?

Мартын 14-дэ 17 сагта Хэблэлэй байшангай дэргэдэ облсовпрофой хүдэлмэрилэгшэд олоороо сугларба. Хэншьеб энэ митингые юрэ бусын гэжэ нэрлэһэн, буруушааһан байха юм. Теэд иимэл саг болошоо ха юм даа гэжэ заримашуул огтошье гайхабагүй. Гэбэшье манай орон дотор иимэрхүү митингнүүд үнгэргэгдэхэдөө, ямар бэ нэгэ һонин шэнгеэр, юрэ бусын шэнгеэр үзэгдэжэ үргэлжэлһөөр.

Аппарадта хабаатай хүнүүд «митинговo демократиие» огтолон буруушаахые оролдоно.

Профсоюзна организацинуудай түлөөлэгшэд юундэ митингдэ сугларха гэжэ бодооб?

Республика доторнай һүүлэй үедэ элдэб үйлэ хэрэгүүд болdescribed, хүн зоной анхарал хандуулна. «Правда Бурятии» газетэдэ «Я — крепкий мужик» гэһэн материал толилогдожо, тэрээн тухай һанамжанууд һүүлэй номернуудта яһала олоор гаргагдаа. Буряадай Журналистнуудай холбооной XII съезд дээрэ журналистнуудай холбооной Буряадай отделениин правлениин Президиумдэ тус статья зүбшэн хэлсэгдээ.

Статьягай автор болон «Правда Бурятии» газетын редактор И. Казанцев тушаалнуудаа һамбаашалан, иимэ статья гаргаа гэжэ митингдэ хабаадагшад хэлээ. Өөһэдынгөө кандидат, профсоюзуудай ударидагша Н. А. Розановые хамгаалха зорилготойгоор хүдэлмэрилэгшэд редакциин байшангай дэргэдэ сугларһан байна.

«Правда Бурятии» газетын һаявын номерто Н. А. Розановые сагааруулһан материал толилхо тэдэнэр эрилтэ табяа.

Үгэ хэлэгшэд газетын зээлһэн һуури сэдьхэл ханаангүй гэжэ тэмдэглээд, «Правда Бурятии» газетын һаявын номерто митингдэ хабаадагшадай буруушаалгын текст толилхо, И. Казанцев ба Р. Гаязовые тушаалһаань буулгаха эрилтэ табиба.

О. ГАЛЛАС,
манай корр.

РЕДАКЦИһАА: митинг тухай иигэжэ һананабди — митинг үнгэргэхэ талаар формальна бэшэ түлөөлэгшэдэй дүршэл аппарадайхидта халан абамаар ха.

ТОБШОЛОЛ ХЭМЭЭР БАЙНА

РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй болон нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудай һунгалта боложо, үшөөл үргэлжэлхэнь ха. Энэ шэнгэ кампаниин халуун мүрөөр хэдэн үгэ хэлэхэ һанаатайб. Би Улаан-Үдын горсоведэй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэжэ, һунгалта болотор шадаха зэргээрээ тэмсэл ябуулааб. Минии дэбжүүлэгдэһэн округоор поэт Баяр Жигмытов, уран зураашан Баир Тайсаев гэгшэд һунгагшадай олонхиин дуу абажа, тэмсэлээ хоорондоо үргэлжэлүүлхэ болобо. Эдэ хоер али алиниинь гэлтэгүй өөһэд өөһэдынгөө хэрэгтэ бэрхэ хүнүүд. Тэдэнэй алинайшье илаа һаа, хамаагүй шанги.

Би эдэ хоерһоо холо гээгдээгүйб. Мүнөө һунгалтын дүнгүүдэй эли болоходонь, һунгалтын урда тээ өөрынгөө ябуулһан хүдэлмэриие шүүмжэлхыгөөр сэгнэжэ үзэхэдэм, Тайсаев Жигмытов хоерто орходоо, ойлгуулламжын хүдэлмэри үшөө багаар ябуулаа хаб. Саашань гэбэл, һунгагшадтай уулзалганууд, этигэмжэтэ нүүрнүүдай хүдэлмэри, агит-хуудаһа нууд гэхэ мэтые һайнаар хэрэглэхэ гэжэ ойлгооб. Магад байһгаар үшөөшье ондоо тобшолоолнууд хэгдэжэ болохо байна.

В. САВЕЛЬЕВ.

КИНО

«ДРУЖБА»
ПРИКЛЮЧЕНИЯ СПАСА И НЕЛЛИ—в 9-50, НАЛЕВО ОТ ЛИФТА, КИНГСАЙЗ—в 11-20, 14-30, 18-10, 21.

«РОДИНА»
МУЛЬТФИЛЬМЫ—в 10, ЧЕЛОВЕК С БУЛЬВАРА КАПУЦИНОВ —в 16-40, ДЕЖА ВЮ—в 12, 14-20, 18-40, 21.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал—БЕЛАЯ КОСТЬ—в 9-30, 11-20, 13-10, 15-10, 17-10, 19-10, 21. Зеленый зал —ЗИТА И ГИТА (2 серии)—в 9-40, 12-20, 15-10, 18-10, 20-50.

ЕРЭГТЫ!

1990 ОНОЙ МАРТЫН 24-ДЭ 14.00 САГТА «РАССВЕТ» ДК-ДА 22-ДОХИ һУРГУУЛИИН 50 ЖЭЛЭЙ ОЙДО ЗОРЮУЛАГДАЖА, БАЯРАЙ ҮДЭШЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ.

һУРГУУЛИ ДҮҮРГЭһЭН БҮХЫ һУРАГШАД УРИГДАНА.

ЗАһАБАРИ

Байгша оной мартын 10-най 11-дэхи номерой 9-дэхи хуудаһан дээрэ алдуу гаргагдажа, «Егоров (ЛВРЗ)» гэһэн фамилиин орондо «С. С. Ехоев (ЛВРЗ)» гэжэ зүбөөр уншаха хэрэгтэй. Редакци хүлисэл гуйна.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора —2-34-06, секретариата —2-34-41; отделов: идеологический —2-43-23, социально-экономических проблем —2-43-23, писем и образования, переводов —2-40-57, корректорская —2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательства, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-00363.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.